

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЩАСЛИВА ЄВГЕНІЯ ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
української мови і культури,
д. філол. н., професор
_____ Л. М. Коваль
«__» _____ 20__ р.

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ПРОЗИ
НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
«МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ»)**

Спеціальність 035 «Філологія»
Освітня програма «Українська мова та література»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Д. В. Козловська, старший викладач
кафедри української мови і культури,
к. філол. н.

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ /

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Щаслива Є. Ю. Лексико-семантичне поле прози Наталії Гурницької (на матеріалі роману «Мелодія кави у тональності кардамону»). Спеціальність 035 «Філологія», Освітня програма «Українська мова та література». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2020.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі схарактеризовано ієрархію лексико-семантичного поля; проаналізовано смислові відношення у структурі лексико-семантичного поля тексту досліджуваного роману. З'ясовано, що різні семантичні поля пов'язані між собою й можуть перетинатися з елементами інших лексико-семантичних полів, які мають іншу семантику. Встановлено, що системність лексико-семантичних полів забезпечують парадигматичні відношення елементів.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія, діалектизм, запозичена лексика, фразеологізм.

76 с., 46 найм.

SUMMARY

Shchaslyva Ye. Lexical and Semantic Field of Nataliia Gurnytska's Prose (Based on the Material of the Novel «The Melody of Coffee in the Tone of Cardamom»). Specialty 035 «Philology», Programme «Ukrainian Language and Literature». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

In the qualification (master's) work the hierarchy of lexical-semantic field is characterized; semantic relations in the structure of the lexical-semantic field of the text of the studied novel are analyzed. It has been found that different semantic fields are interconnected and may intersect with elements of other lexical-semantic fields that have different semantics. It is established that the systematization of lexical-semantic fields is provided by paradigmatic relations of elements.

Key words: lexical-semantic field, lexical-semantic group, synonymy, antonymy, hypero-hyponymy, dialectism, borrowed lexis, phraseologism.

76 p., 46 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ.....	9
1.1 Лінгвістичні дослідження лексико-семантичного поля.....	9
1.2 Структура лексико-семантичного поля.....	15
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 СМИСЛОВІ ВІДНОШЕННЯ У СТРУКТУРІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ РОМАНУ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ «МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ».....	26
2.2 Синонімічні відношення як реалізація смислової подібності.....	26
2.2 Антонімічні відношення як вираження смислового протиставлення.....	40
2.3 Гіперо-гіпонімія як додаткові смислові відношення.....	45
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3 ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛІВ У РОМАНІ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ.....	50
3.1 Діалектні та застарілі слова.....	50
3.2 Запозичена лексика.....	54
3.3 Фразеологізми.....	63
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ТВОРІВ.....	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛСП – лексико-семантичне поле
ЛСГ – лексико-семантична група
СП – семантичне поле
ФСП – функційно-семантичне поле
ГЛП – граматико-лексичне поле
МП – мовне поле
ЛП – лексичне поле
ЛО – лексична одиниця
ЛСС – лексико-семантична система
ЗМІ – засоби масової інформації
ФО – фразеологічна одиниця
укр. – українська мова
англ. – англійська мова
нім. – німецька мова
фр. – французька мова
італ. – італійська мова
гр. – грецька мова
лат. – латинська мова
слат. – середньолатинська мова
діал. – діалектна лексика
заст. – застаріла лексика
книжн. – книжна лексика
перен. – переносне значення
політ. – політичне
спорт. – спортивне
техн. – технічне

ВСТУП

На початку XX століття у філософських, лінгвістичних, а також культурологічних працях науковців достатньо уваги приділено дослідженню мови як значенню (суті). Поняття «картина світу» представлено вже як наукова категорія, оскільки вчені прагнуть зрозуміти механізми розвитку цього феномену.

Мовна картина світу відображає природу (особистість) людини: її переживання, розум, почуття, а в масштабному сенсі – її всесвіт. Тому феномен світу постає передусім таким, яким є власне й мова, що створює суб'єктивний образ об'єктивного світу.

Вивченням лексико-семантичного поля займаються різні сучасні філологічні напрями: лінгвістика тексту (Г. Дж. Віддосоун, Т. А. ван Дейк, І. А. Бехта, О. О. Селіванова); лексична семантика (М. Данезі, Ю. Д. Апресян, Дж. Філіп); стилістика (В. А. Кухаренко, Д. Шен); когнітивна лінгвістика та лінгвоконцептологія (С. В. Волкова, Н. В. Романова, В. Еванс) тощо.

Під лексико-семантичним полем розуміють елемент семантичного простору: сукупність лексичних структур (синтаксичних конструкцій, засобів, стилістичних прийомів), які використовує автор, їх смислове навантаження, а також кореляцію лексичного значення зі значенням у тексті.

Актуальність нашої роботи зумовлена потребою вивчення різних моделей мовних одиниць, а саме лексико-семантичного поля, лексико-семантичних груп у тексті роману Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону». Це дослідження сприятиме зокрема поглибленню розуміння індивідуального стилю письменниці.

Об'єкт дослідження – мова прози Н. Гурницької.

Предмет дослідження – особливості смислових відношень і функціонування лексико-семантичних груп слів у романі Н. Гурницької.

Матеріалом дослідження послуговував роман «Мелодія кави у тональності кардамону». Допоміжною джерельною базою стали словники

України: тлумачний, етимологічний, синонімів, фразеологічний, іншомовних слів.

Мета роботи – дослідити унікальність художньої прози Н. Гурницької на лексичному рівні, мовної картини світу письменниці, що передбачає розв’язання таких **завдань**:

- 1) розглянути теоретичні засади дослідження лексико-семантичного поля;
- 2) проаналізувати лексико-семантичну структуру тексту роману;
- 3) схарактеризувати смислові відношення у структурі лексико-семантичного поля тексту роману;
- 4) виокремити й описати синонімічні й антонімічні відношення як основні, а також гіперо-гіпонімію як додаткові;
- 5) здійснити характеристику лексико-семантичних груп у романі.

Методи дослідження, які дозволили зробити комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей художнього мовлення Н. Гурницької:

- метод аналізу та узагальнення;
- метод суцільної вибірки мовного матеріалу;
- описовий;
- порівняльний;
- дистрибутивний аналіз (для визначення контекстуального оточення ядерних лексичних систем);
- компонентний аналіз (для виявлення семної організації мовних одиниць лексично-семантичних полів).

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її на практичних заняттях із лексикології, як допоміжний матеріал для розробки спецкурсів із мовотворчості Н. Гурницької, а також у науково-дослідній діяльності, зокрема під час написання статей, курсових і кваліфікаційних (магістерських) робіт і проєктів.

Структура роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел і цитованих творів.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ

1.1 Лінгвістичні дослідження лексико-семантичного поля

Проблема лексико-семантичного поля (далі – ЛСП) як об'єкта порівняльної типології посідає важливе місце в дослідженнях сучасної лінгвістики. ЛСП – це сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом, які відображають поняттєву, предметну й функційну подібність позначуваних явищ.

Дослідженням ЛСП лінгвісти почали займатися з кінця ХІХ – початку ХХ століття. Ідеї та принципи аналізу семантики мови представлено у працях М. М. Покровського, Н. Дьоршнера, В. Порціга, О. О. Потебні, Й. Тріра, Р. Хоберба, О. Духачека та ін.

Як зазначає у своїй праці «Семасіологічні дослідження в галузі давніх мов» М. М. Покровський, «слова та їх значення живуть не окремим одне від одного життям, а об'єднуються в нашій душі, незалежно від нашої свідомості, в різні групи, причому основою для групування є подібність або протилежність за основним значенням» [1, с. 20].

Основоположником «методу семантичного поля» (далі – СП) вважають німецького вченого Й. Тріра. Він стверджує, що аналіз і опис лексичної семантики полягає в системному погляді на значення слів. Науковець доводить, що слова мають смисл не ізольовано, а в тому сенсі, наскільки й інші, суміжні з ними слова. Й. Трір розмежовує «словесне» та «поняттєве» поля, наголошуючи, що словесне поле утворюється з понятійно споріднених слів, а понятійне поле – це структура окремої понятійної сфери чи науки понять, яка не має у мові своєї зовнішньої, особливої форми вираження [2, с. 29–44]. Ідеї Й. Тріра розвиває у своїх роботах Л. Вайсгербер.

Зовсім по-іншому схарактеризовано СП у працях В. Порціга, який підкреслює, що слова – це самостійні мовні одиниці, та основні, найхарактерніші зв'язки їх значень виявляються у словосполученнях і

деривації слів. Вчений виявляє зв'язки, що вже існували у значенні слів (наприклад, «хапати» пов'язане з «рука» й т. ін.). Водночас він стверджує, що домінувальними є дієслова та прикметники, що виражають ознаки й виконують предикативну функцію. Самі ці частини мови можуть бути ядром «семантичного поля». На відміну від теорії парадигматичних полів Й. Тріра, С. Ульмана, Д. М. Шмельова та ін., СП, за В. Порцігом, є синтагматичним утворенням, ґрунтується на валентних властивостях слів.

Оригінальне розуміння СП подають у своїх роботах К. Ройнінг та А. Йолес, які доводять на прикладах корелятивних пар слів типу *батько – син, правий – лівий*, що семантичні відношення зберігаються, хоча використовуються різні слова. А. Йолесом продемонстровано, що слова об'єднуються в певну групу за наявності між ними семантичних зав'язків, а К. Ройнінгом розроблено методику порівняльного вивчення схожих слів, яка містить два положення:

- 1) значення слів найточніше можна з'ясувати тільки на основі їх вживання у контексті;
 - 2) те, що виражається одним словом, можна висловити групою слів.
- Слово існує автономно, але водночас необхідно враховувати лінгвістичне поле (синонімічні слова).

Власну методику понятійних полів розроблено Г. Маторе, який розглядає слова як соціальні одиниці. Суть цієї теорії пояснюється історичним розвитком мови і встановлюються періоди (певний епос, покоління). За допомогою соціологічного аналізу понятійні поля представляють ієрархію понятійних сфер, усередині яких є слова, розташовані у певний спосіб [5, с. 56–57].

Поняття «асоціативне поле» вводить французький лінгвіст Ш. Баллі, розтлумачуючи його як «безліч слів, які виникають у свідомості інформанта при асоціації зі словом, вимовленим раніше. Наприклад, слово *бик* актуалізує у свідомості слова, як-от: *віл, роги, корова, копита, молоко, теля, табун* і т. ін.». Отже, така методика окреслює групи слів-асоціативів навколо слів-

стимулів. Н. В. Ковальчук, О. В. Василенко, Т. М. Кухарук зауважують, що виділення асоціативних полів є суб'єктивним, оскільки поява асоціацій залежить від багатьох чинників, зокрема від професійної, вікової та соціальної належності інформанта тощо [6, с. 140].

Із другої половини ХХ століття починається період розширення понять СП; зокрема, розглядаються питання статусу поля в мові та таксономії семантичних полів [7, с. 24].

У своїх працях О. Духачек розмежовує понятійні та мовні поля (далі – МП). Він зауважує, що МП – це множина слів, які об'єднані певними зв'язками й мають структурну ієрархічну організацію. Крім цього, МП поділяються на морфологічні, синтагматичні (синтаксичні) та асоціативні. В морфологічному полі пароніми та похідні слова групуються навколо головного слова, в синтаксичному – навколо центрального члена, в асоціативному – на основі суб'єктивних психологічних асоціацій (вираження, зміст). Під понятійним полем вчений розуміє будь-яку лексичну множину, організовану на базі єдиного семантичного значення, з охопленням усіх слів, що підпадають під певне поняття. О. Духачек пропонує структуру поля: ядро, периферія та проміжна сфера, що тяжіє або до ядра, або до периферії. За теорією лінгвіста, понятійне поле поділяється на типи:

- комплексне – ядром якого є кілька понять, об'єднаних на базі спорідненого;
- елементарне – ядром якого є одне поняття.

За концепцією науковця, розрізняються ЛСП, що містять одиниці однієї частини мови, та ті, що містять слова різних частин мов. Згодом такі поля отримають назву – функційно-семантичні.

О. В. Бондарко виділяє чотири типи функційно-семантичних полів (далі – ФСП):

- 1) з предметним ядром;
- 2) з кількісним ядром;
- 3) з предикативним;

4) з обставинним ядром.

Ця типологія пояснює, що ФСП формується на основі граматичних, фонетичних та лексичних засобів.

Теорію асоціативного поля, яке згадувалося раніше, представлено у роботах Ю. М. Караулова та Е. Косеріу.

Е. Косеріу підкреслює, що не існує ізоморфізму між одиницями семантичного та лексичного рівнів; кожне лексичне поле – понятійне поле, але не всі понятійні поля утворюють лексичні. Лінгвіст уподібнює ЛП до семантичного [7, с. 33]. Водночас Ю. М. Караулов наголошує на чотирьох методах побудови СП:

- 1) структурно-компонентний;
- 2) логіко-понятійний;
- 3) інтуїтивний;
- 4) дефініційний (як варіант інтуїтивного).

Дослідження лексики (в аспекті польової організації) Ю. М. Караулов розділив на підходи: семасіологічний (від слова) та ономасіологічний (від поняття), виділяючи перший як головний і представляючи граматико-лексичне поле (далі – ГЛП) як групу слів однієї мови, які мають тісний смисловий зв'язок [8, с. 57].

Г. С. Щур вважає таке зіставлення умовним, оскільки такі підходи висвітлюють дві сторони мови: онтологічну та функційну. Емпіричний спосіб має поєднувати два підходи; він іде відразу за ономасіологічним акцентуванням об'єкта дослідження [9, с. 108].

У другій половині XX століття Ф. П. Філіним розроблено теорію поля на основі протиставлення тематичних і лексико-семантичних груп, у яких учений виділив смислові зв'язки між предметами та явищами [6, с. 141].

Дж. Лайонз, Х. Гекелер, А. Лерер із початку 70-х років XX століття починають поєднувати теорію поля з теорією компонентної семантики. В роботі Дж. Лайонза описано комбінаторну семантику, що визначає мовне значення одночасно в термінах двох підходів:

- термінах внутрішньо лексичних молекулярних структур;
- термінах міжлексичних структур (СП) [7, с. 63].

На думку А. М. Кузнєцова, використання компонентного підходу сприяло встановленню того, що семантичні поля не можуть бути розділені межами, а мають перехресні зв'язки (наявність диференційних і спільних ознак). Також учений з'ясував, що в семантичних полях вирізняються центральні й периферійні сфери. Центр – консолідований елемент, а периферійна частина має послаблені смислові зв'язки. Остання має елементи, пов'язані з іншими СП [10, с. 16].

З кінця XX століття починається новий етап у вивченні СП. Це період інтеграції теорії семантичних полів із іншими підходами та когнітивною лінгвістикою. Польовий метод застосовують на різних рівнях мовної системи: семантичному, синтаксичному, фонетичному, фразеологічному, а також у функційному підході (вирізнення ФСП) [6, с. 140; 7, с. 24].

Сучасні дослідники, зокрема Л. М. Васильєв, Л. А. Новіков, Х. Гіппер, С. Г. Шафіков, О. В. Бондарко, З. Д. Попова та ін., розглядають поле як семантичну модель, яка відбиває взаємозв'язок елементів у складі цілого:

- семасіологічний аспект – охоплює парадигматичний і синтагматичний рівні аналізу (групи слів, які об'єднує семантична співвіднесеність їх лексичних значень);
- ономасіологічний (міжрівневий): одиниці поля групуються за їх екстралінгвальною особливістю (відношення явищ, понять, предметів до конкретного слова);
- функційний аспект: групи об'єднуються за спільністю їх семантичних функцій [6, с. 141].

Мовознавчі дослідження початку XXI століття визначаються новими підходами до вивчення мови, які базуються на нових принципах, відображених у наукових працях, а саме:

- антропоцентризм (вивчення мови з метою пізнання носія) [11, с. 55];

- експланаторність (наукове пояснення мовних явищ) [12, с. 52–59];
- експансіонізм (зв'язок мови з іншими науками);
- функціоналізм (вивчення функціонування мови як засобу спілкування).

Як зауважує М. П. Кочерган, ЛСП – сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну й функційну подібність позначуваних явищ [3, с. 211].

Із-серед російських мовознавців теорію поля вивчають Є. Шендельс та О. Гулига. Вони характеризують ЛСП як «сукупність засобів, які взаємодіють між собою та мають певні ознаки». Ознаками поля науковці називають:

- 1) системний характер відношень;
- 2) взаємозумовленість і взаємозалежність лексичних одиниць (далі – ЛО);
- 3) автономність поля;
- 4) безперервність позначення його смислового простору;
- 5) взаємозв'язок СП у межах усієї лексичної системи [4].

Сучасні наукові дослідження представляють взаємозв'язок та взаємозалежність об'єктів дійсності. Цей факт підтверджує взаємозумовлений характер у всіх сферах буття. Не є винятком й мова, що потребує системного підходу до її вивчення. Системності мови присвятили свої праці Ф. де Соссюр [13], І. О. Бодуен де Куртене [14], Б. О. Серебренніков [15], К. Мейер [16].

К. Мейер виділяє три типи семантичних полів, в основі яких має бути одна семантична ознака (диференційна):

- 1) природні поля (назви дерев, тварин, фізичні відчуття і т. п.);
- 2) штучні поля (назви складників механізмів і т. ін.);

3) напівштучні поля (терміни на позначення професій, соціальних груп людей, етичні поняття тощо) [23; 24].

О. О. Потебня, доводячи взаємозумовленість мовних явищ, зауважує, що «мова є впорядкованою системою», отже, «будь-яке явище знаходиться у зв'язку з іншими» [17].

Також значний внесок у дослідження теорії поля зробили Р. М. Гайсина [18], І. Г. Воротнікова [19], І. О. Бондар [20] та ін.

Наразі, як показує огляд наукової літератури, найпоширеніший метод дослідження ЛСП – це застосування опису та аналізу фрагментів текстів.

1.2 Структура лексико-семантичного поля

І. О. Стернін сформулював центральні положення теорії полів мови. За його дослідженнями, поле має такі ознаки й структуру:

«Поле становить інвентар елементів, пов'язаних між собою системними відношеннями:

1. Елементи, які утворюють поле, мають семантичну спільність і виконують у мові одну спільну функцію.
2. Поле об'єднує однорідні та різнорідні елементи.
3. Поле утворюється із складних частин мікрополів, кількість яких має бути не менше двох.
4. Поле має вертикальну й горизонтальну організацію. Вертикальна організація – структура мікрополів, горизонтальна – взаємовідношення мікрополів.
5. У складі поля виокремлюються ядерні та периферійні конституенти. Ядро консолідується навколо компонента-домінанти.
6. Ядерні конституенти найбільш специфіковані для виконання функцій поля, систематично використовують функцію поля найбільш однозначно, найбільш частотні, порівнюючи з іншими конституентами, й обов'язкові для того чи іншого поля.

7. Між ядром і периферією здійснюється розподіл функцій поля: частина функцій припадає на ядро, частина – на периферію.

8. Межа між ядром і периферією є розмитою, нечіткою.

9. Конституенти поля можуть належати до ядра одного поля та периферії іншого поля або полів.

10. Різні поля почасти нашаровуються одне на одне, утворюючи зони поступових переходів, що є законом польової організації системи мови» [22].

Більшість учених, які займалися польовою теорією, погоджується з розумінням поля як структури, що має ядро й периферію. Зокрема, О. Ю. Антомонов вважає, що для організації семантичних полів особливими є такі елементи:

1) ядро поля (родова сема) – компонент усередині поля. Ядро представляє усю парадигму та може замінити кожен член мікросистеми;

2) центр поля – складається з окремих одиниць із єдиним значенням, яке поєднує ядро з іншими елементами поля;

3) периферія поля – одиниці з найвіддаленішим значенням. Ці одиниці конкретизують та деталізують значення поля. Периферійні компоненти знаходяться у зв'язку з іншими семантичними полями, створюючи лексико-семантичну цілісність мовної системи;

4) фрагменти поля – вертикальна ядерна та центрально-периферійна організація. Семантично утворюють гіперо-гіпонімічну конструкцію одно- чи різнотипного складу [21].

ЛСП має ядро, що містить назву (ім'я) поля, видове ім'я, синоніми та родові ім'я, антоніми. Периферія поля – слова, семемами яких перетинаються з ядерними словами за окремими семантичними ознаками. Належність до ядра чи периферії залежить від семантичного значення слів, яке визначає їх місце, зміст у ЛСП. Між ядром та периферією відсутня чітка межа. Відбувається розподіл функцій: одна частина переходить на ядро, інша – на периферію. Елементи системи можуть належати до ядра одного поля й водночас бути периферійним компонентом іншого. Кожне мовне явище складається містить

ядро й периферію, яка є таким самим компонентом лексичного значення, як і ядро.

А. М. Кузнецов запропонував такі критерії СП:

- 1) ядро містить морфологічно прості слова;
- 2) ядерні лексеми володіють більш широкою комбінаторністю;
- 3) ядерні лексеми психологічно значимі;
- 4) запозичені слова належать до периферії;
- 5) семантичне значення ядерних слів ширше, ніж периферійних [10].

Згідно з М. П. Кочерганом, існують такі ЛСП: поле спорідненості, поле розумової діяльності (мислення), метеорологічне (погодне), поле переміщення (руху), темпоральне (часове), поле температури, поле сприймання тощо. У кожному полі є складник (спільна частина), яка об'єднує всі одиниці поля, – архісема. Архісема виражена лексемою з узагальненим значенням. Щодо вищезгаданих полів, то такою ознакою буде: спорідненість, темпоральність (час), погода, сприймання, мислення. Кожний окремий компонент ЛСП повинен відрізнятися від інших елементів хоча б однією диференційною ознакою. Наприклад:

- *йти* та *ходити* – диференційна ознака «односпрямованість / різноспрямованість»;
- *йти* та *їхати* – диференційна ознака «спосіб руху»;
- *йти* та *бігати* – диференційна ознака «інтенсивність».

ЛСП пов'язані між собою. Один із засобів міжпольових зв'язків – багатозначні слова, наприклад:

- слово *дійти* одним значенням належить до ЛСП переміщення, а іншим – до поля розумової діяльності (дійти висновку);
- слово *година* належить до темпорального поля зі значеннями «шістдесят хвилин» і «час», а за значенням «прекрасна сонячна погода» – до метеорологічного поля;
- прикметники *холодний*, *теплий*, *гарячий* одними значеннями належать до ЛСП почуттів, а іншими – до поля температури.

Отже, ЛСП перетинаються. Зв'язок між ними забезпечує безперервність семантичного простору, об'єднуючи всі поля в одну лексико-семантичну систему (далі – ЛСС) мови.

У різних мовах структурний склад ЛСП має розбіжності:

- укр. *годинник* – англ. *watch* – наручний, кишеньковий годинник, *clock* (для всіх інших видів годинників);
- англ. *boat* – укр. *човен* і *пароплав*;
- англ. *desk* – укр. *парта* й *стіл*;
- англ. *dream* – укр. *снитися* і *мріяти*;
- укр. *любити* й *кохати* – нім. *haben gern* (про речі) і *lieben* (про людей) – англ. *like, love, adore* (різний ступінь почуттів);
- фр. *flotter* – «нерухомо триматися на воді» – немає українського відповідника.

ЛСП має ієрархічну будову. Воно складається з лексико-семантичних груп (далі – ЛСГ), а ЛСГ – із менших за обсягом мікросистем – синонімічних рядів, гіперо-гіпонімів, антонімічних пар тощо. Наприклад, структура темпорального ЛСП така:

- 1) назва неточного часового відтинка (*період, час, епоха, ера*);
- 2) назва точного часового відтинка (*хвилина, доба, година, місяць, рік*);
- 3) назва пори року (*весна, осінь*);
- 4) назва частини доби (*ранок, ніч, вечір*);
- 5) назви місяців (*квітень, грудень, січень*);
- 6) назви днів тижня (*вівторок, четвер, субота*).

У межах ЛСГ виділяють мінімальні семантичні об'єднання:

- синонімічні ряди (*пора, час; доба, день*);
- антонімічні пари (*зима – літо, ніч – день*);
- гіперо-гіпоніми (родо-видові відношення): *квітень, листопад, березень* – місяці; *години, дні, місяці* – час.

Виділення ЛСГ із лексико-семантичного поля вперше представлено в роботах М. М. Покровського (об'єднання слів за їх семантичною спільністю або протилежністю). Але найвизначнішим дослідженням із теорії та практики виділення ЛСГ є праця Ф. П. Філіна «Про лексико-семантичні групи» [25, с. 524]. Учений підкреслює смислові зв'язки між словами за лексичним значенням: «Лексико-семантичні групи слів є об'єднанням двох, кількох або багатьох слів за їхніми лексичними значеннями». Тобто в основі виділення ЛСГ лежить семантична єдність певних лексем.

Під час включення слова до лексичної групи враховують категоріальну належність: одиниці ЛСГ належать до однієї частини мови, «ЛСГ слів – слова, які належать до будь-якої однієї частини мови» [25]. Категорія спільності забезпечує міцні міжлексемні семантичні зв'язки; проявляються вони в лексичному значенні слів, у словотвірних формах, чим забезпечують цілісність змісту і форми ЛСГ. Визначання ЛСГ як слів, що належать одній частині мови й семантично співвідносяться за лексичним значенням, – загальноприйнята практика із середини ХХ століття.

Включення слів до ЛСГ відбувається шляхом семантико-логічної ідентифікації. На цю тему написана стаття О. В. Кузнецової «Метод ступінчатої ідентифікації при описі лексико-семантичних груп слів» [26]. Рівнів ідентифікації буває кілька, й кожному відповідає той чи інший ідентифікатор. Наприклад, для слова *добрий* семантичний ідентифікатор – це моральна оцінка особистості, позитивна конотація, доброзичливість тощо.

Упродовж п'ятдесяти років до аналізу ЛСГ були залучені різні частини мови. Першими досліджували дієслова й іменники, а на початку 80-х років науковці звернули увагу й на прикметники. Структура ЛСГ визначається категоріями її членів. Наприклад, категоріальна властивість прикметників базується на властивості недискретних понять проявлятися у своїй якості з більшою або меншою мірою інтенсивності.

Концепція Е. Сепіра описує організацію ЛСГ способом градації. Така особливість детально представлена в роботі А. Д. Кириана [27].

Г. М. Шипіцина, аналізуючи структуру ЛСГ якісних прикметників, зауважує, що ЛГС, які об'єднують більше двох синонімічних рядів, мають організацію відношень градуального типу [28]. Такого типу відношення спостерігаються між синонімічними рядами в межах синонімічного гнізда [29]. У таких самих відношеннях бувають абсолютні, близькі синоніми у вузькому смислі. Ф. П. Філін, кваліфікуючи основні особливості ЛСГ, підкреслює сталий характер синонімічних і антонімічних відношень між словами. Науковець акцентує ще на одній характерній особливості ЛСГ: «Синонімічні й антонімічні відношення – два важливих види семантичних зв'язків слів у межах тієї чи іншої ЛСГ» [25, с. 530].

СП, зокрема якісних прикметників, складаються з мікросистем або ЛСГ, які перебувають у відношеннях опозиції за основною семантичною ознакою. За таким правилом організовані ЛСГ прикметників на позначення розміру, кольору, обсягу, температури, смакових відчуттів, зовнішності тощо. Антоніми виступають як компоненти-домінанти таких лексико-семантичних груп. Ядерні конституенти консолідуються навколо антонімів, у результаті чого формуються антонімічні зв'язки між лексемами. В таких відношеннях перебувають і периферійні елементи, але вони слабкіші, ніж між ядерними.

Особливим аспектом вивчення ЛСГ є проблема меж. Методом ідентифікації здійснюється визначення зовнішніх меж лексико-семантичних груп, а внутрішні межі встановлюють із урахуванням лінгвальних та екстралінгвальних показників. Розмежування залежить від здатності лексем виражати основні значення, частоти вживання, валентності, жанрово-стилістичної диференціації тощо.

Обмеженість ЛСГ у рамках полів є досить чіткою. Однак та сама ЛСГ може перебувати у складі двох або більше СП та нашаровуватися одна на одну. Зв'язки між ЛСГ можуть бути представлені в такі способи: «по-перше, шляхом своєрідного паралелізму, або поєднанням усього кола значень однієї групи з колом значень інших груп; по-друге, через різноманітні семантичні

зв'язки одного члена групи з іншими словами, які не входять до цієї групи» [30]. Розмежування може бути відносно будь-якого слова – «залежно від цілей дослідження відмежування здійснюється за всім смисловим обсягом конкретного слова або лише за деякими його значеннями» [30, с. 138].

Те саме слово може перебувати у складі кількох ЛСП одночасно (мовиться про багатозначні слова): «Семантичні зв'язки одного члена групи зі словами, які не входять до цієї групи, існують перш за все завдяки спільності значень багатозначного слова» [25, с. 536].

Аналізуючи кількісний і якісний склад полів прикметників, можна зауважити, що кількість ЛСГ у межах поля може із часом змінюватися (екстралінгвальні обставини). Але, якими б не були зміни ЛСГ, усі вони підпорядковані одному – збереженню понятійного обсягу поля як лексико-семантичного об'єднання найвищого порядку.

Слова, які містяться в ЛСГ, повністю покривають її понятійну поверхню. Кількість слів ЛСГ безперервно змінюється: одні утворюються, інші виходять із ужитку. Ф. П. Філін наголошував: «Якби було відсутнім яке-небудь із цих слів – то значення інших слів безсумнівно змінилися б у зв'язку з відсутністю одного із членів семантичного зіставлення» [25]. Отже, ЛСГ як структурна одиниця СП характеризується семантичним зв'язком слів та їх значень, ієрархічним порядком, категоріальною спільністю лексичних одиниць (далі – ЛО), відносною автономністю, неперервністю змістового простору.

Як зазначалося вище, в ЛСГ вирізняються семантичні об'єднання (лексико-семантичні категорії): синоніми, антоніми, гіперо-гіпоніми.

Синоніми – слова однієї частини мови, з однаковим значенням (*веселка – райдуга; завірюха – хурделиця*). Синонімія зображує властивості об'єктивності, й тому є універсальною в лінгвістиці. У мовознавстві існує декілька підходів до вивчення синонімії. Одна група науковців акцентує увагу на подібності значень або тотожності, інша – на повній взаємозамінності у тексті, третя – підкреслює її стилістичну характеристику.

За ступенем синонімічності (близькості значень, тотожності) синоніми бувають:

- абсолютні (повні): *коцюба – кочерга, лінгвістика – мовознавство*;
- часткові: *шлях і дорога (шлях – велика проїзна дорога, дорога – будь-яке місце для проїзду, проходу); товариш і друг*.

За відтінками значень і стилістичним забарвленням розрізняють:

- 1) стилістичні синоніми (емоційно-експресивні): *обдурити, обвести, надути, трудитися, працювати, ішачити; to die – померти; to pass – відійти*;
- 2) семантико-стилістичні синоніми: *іти, плестись* (повільно, важко; розмовне), *перти* (інтенсивно; грубе).

У синонімічні відношення слово вступає не цілком, а окремими значеннями (багатозначне слово може належати до декількох синонімічних рядів):

- **вільний**, незалежний, самостійний, непоневолений;
- **вільний**, незаборонений, безперешкодний;
- **вільний**, непримусовий, природний, неофіційний, невимушений;
- **вільний**, незаповнений, вакантний (про місце), порожній;
- **вільний**, нетісний, просторий, широкий;
- **вільний**, холостий, неодружений, нежонатий.

Сукупність усіх синонімів певного змісту називають синонімічним рядом. Домінанта ряду найповніше втілює семантику:

- *лікар – доктор, ескулап*;
- *говорити – казати, розмовляти, базікати, натякати, мовити, гомоніти, бубоніти* тощо.

Антоніми – різні за звучанням слова із протилежним значенням:

- *ніч – день* (час);
- *жар – холод* (температура);
- *радість – горе* (почуття);
- *мало – багато* (кількість).

Наведені лексеми мають спільне родове значення (подано в дужках).

В антонімічні відношення вступають лише ті слова, які мають:

- а) ступінь ознаки (наприклад, від *голосний* і *тихий* можна утворити форми – *голосніший*, *тихіший*, *найголосніший*, *найтихіший*);
- б) протилежно спрямовані дії (*входити* – *виходити*);
- в) точки простору та часу (*пізно* – *рано*, *низ* – *верх*, *зима* – *літо*).

Розрізняють чотири групи антонімів:

- 1) контрарні (*молодий* – *нестарий* – *середніх літ* – *літній* – *старий*);
- 2) комплементарні: *живий* – *мертвий* (*не* + *живий* = *мертвий*); *істинний* – *хибний* (*не* + *істинний* = *хибний*);
- 3) контрадикторні: *дорогий* – *недорогий* (*дешевий*, *не дуже дешевий*);
- 4) векторні: *розбирати* – *збирати*, *загасити* – *засвітити*.

Елементарною одиницею антонімічного протиставлення є значення слова. Через цей факт те саме багатозначне слово може належати до різних антонімічних рядів і пар:

- *вільний* (селянин) – *кріпак*, *панський*;
- *вільний* (черевик) – *вузький*, *тісний*;
- *вільна* (розмова) – *офіційна*, *вимушена*;
- *вільна* (держава) – *поневолена*, *залежна*.

Антоніми використовують як стилістичний прийом антитези (*ненависть* і *любов*) та оксиморона (*гарячий сніг*, *багатство бідних*, *живий труп* тощо).

Гіперо-гіпонімія – родо-видові відношення в лексико-семантичній системі:

- *береза*, *дуб*, *сосна*, *ялиця* – *дерево*;
- *кінь*, *коза*, *корова*, *вовк*, *лисиця* – *тварина*.

Родові слова називають гіперонімами, видові – гіпонімами. Гіперо-гіпонімія близька до синонімії, але є відмінність, яка полягає в тому, що можлива тільки одностороння заміна – заміна гіпоніма гіперонімом:

- *він знайшов **опеньки** – він знайшов **гриби*** (протилежна заміна неможлива, тому що гриби можуть бути не тільки опеньками).

Гіпоніми охоплюють зміст гіпероніма й протиставляються одне одному певними семами. Зокрема, слова *насту́рція, тюльпан, троянда, гвоздика* у своєму змісті мають спільне значення «квітка», але кожне з них протиставляється всім іншим певними ознаками.

Окремі ЛСГ формують діалектизми, лексичні запозичення, фразеологізми, про які зокрема мовитиметься далі.

Висновки до розділу 1

Вивчення ЛСП і на сьогодні не втратило своєї актуальності. Вчені, які розробляли цю теорію на початку ХХ століття, мали різний погляд на будову лексичної системи мови й застосовували різні методики, підходи в дослідженнях. Лінгвісти минулого використовували певні терміни на позначення ЛСП: «понятійне поле», «сміслове поле», «лінгвістичне поле» та «лексичне поле». Об'єктом виступала лексика однієї чи кількох мов.

ЛСП має ієрархічну будову. Воно складається з лексико-семантичних груп, а ЛСГ – із менших за обсягом мікросистем – синонімічних рядів, гіперо-гіпонімів, антонімічних пар тощо. ЛСГ як структурна одиниця ЛСП характеризується семантичним зв'язком слів та їх значень, категоріальною спільністю ЛО.

Поняття ЛСП продовжує вивчатися й нині, у ХХІ столітті. Теорія ЛСП доєдналася до семасіологічних досліджень когнітивної лінгвістики, а також знаходить відбиття у лінгвоконцептології.

РОЗДІЛ 2 СМИСЛОВІ ВІДНОШЕННЯ У СТРУКТУРІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ РОМАНУ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ «МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ»

2.1 Синонімічні відношення як реалізація смислової подібності

Синонімія найвиразніше представлена в лексиці, що пояснюється конкретнішим, індивідуальним характером лексичних значень порівняно з іншими типами мовних одиниць і, як результат, їх великою кількістю та різноманітністю.

Для лінгвістів тема семантичної природи синонімів залишається предметом дискусій. Суперечки точаться навколо тотожності й семантичної близькості слів-синонімів. Перше визначення найпопулярніше й є по суті положенням (керівництвом) до укладання синонімічних словників [32].

Вчення про синоніми розвивалося на основі спостережень за можливостями добору різних слів для вираження та увиразнення змісту мовлення. Одиницями, найпридатнішими для виконання синонімічних функцій, є слова тотожні, максимально наближені предметно-поняттєвою віднесеністю, відмінністю. Семантичні, стилістичні та семантико-стилістичні синоніми виокремлюються в межах неповних синонімів залежно від відмінностей між ними у значенні та вживанні.

У стилістичному плані синоніми диференціюються за належністю до різних функційно-стильових сфер (розмовної, нейтральної, офіційно-ділової, книжної), експресивними чи емоційно-оцінними характеристиками, належністю до різних часових чи територіальних поясів. Синонімічні ряди складаються переважно із семантико-стилістичних синонімів.

У контекстуальних і ситуативних синонімах нейтралізація семантичних відмінностей відбувається в межах ситуації мовлення, у процесі опису конкретно взятого поняття: *Ліс обгортав їх, холодний, сумний, мовчазний* (М. Коцюбинський).

Між синонімами можуть існувати певні граматичні відмінності в певних лексичних контекстах: *багато* – *незліченно* (числівник і прислівник); у категорії числа: *народ* – *люди*; в обмеженні вживання одного із синонімів тільки предикативною функцією: *замужня* – *замужем* (особливо це стосується синонімів-фразеологізмів).

Синоніми групуються в синонімічні ряди. Стрижневий член – домінанта – слово, найуживаніше серед одиниць ряду. Українська мова багата на синонімічні ампліфікації (*горе* – *біда*; *пити* – *гуляти*).

Нижче подано синонімічні відношення наявності в неповнозначних частинах мови:

- у прийменниках: *коло*, *біля*, *при*;
- у частках: *ніби*, *наче*, *мов*;
- у сполучниках: *проте*, *однак*, *але*.

До лексичних синонімів можуть належати граматикалізовані та лексикалізовані сполучення:

- *вести боротьбу* – *боротися*;
- *здраслуй* – *добрий день* – *будь здоров*.

Фразеологічні синоніми функціонують частіше поряд із лексичними: *тісно* – *ніде курці клюнути*.

Як зазначає І. Р. Вихованець, «вибір потрібного слова, правильне його вживання – неодмінна ознака яскравого й виразного мовлення. Щоб точно передати думку співрозмовникові, необхідно досконало володіти мовою, якою розмовляємо. Кращим є усне й писемне мовлення у того, хто багато читає, хто наполегливо опановує синонімічні багатства рідної мови. Особлива велика роль у художній мові, та у повсякденному мовленні, слів-синонімів. Багатство синонімів – одна з найпоказовіших ознак багатства мови й нашого мовлення» [35, с. 125].

Синонімія демонструє розвиненість та гнучкість літературної мови, відображає специфіку ідіостилу письменника.

У художньому мовленні часто стерті межі поділу синонімів на семантичні, стилістичні й семантико-стилістичні. В романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» спостерігаємо поєднання різностильових синонімів, що стимулюється ідейним спрямуванням та композицією твору, щоб дати найточнішу характеристику персонажам, пейзажам, предметам.

Часто контекстуальні синоніми вживаються під час опису природи, що передає переживання головних героїв, зокрема, неспокій і тривожність головної героїні, а згодом поринання з головою в іншу реальність, коли кохання стало сенсом її життя:

- Ранки зробилися *прохолодними* та *вогкими*...;
- ...*сіре*, *насуплене* небо...;
- ...а східний вітер приніс за собою таку ж пронизливу *сирість* і *мряку*;
- Гидотний туман *густими молочними* клубами осідає на землю;
- ...*невиразними* та *сірими*... [1, с. 1];
- Анна трохи глибше вдихнула *холодне морозне* повітря і відчула, що їй стає легше;
- Усе. Досить. Нема потреби вистуджувати покій, і без того *прохолодно*, а незабаром стане по-справжньому *зимно*;
- ...вигляд дощових крапель та завіса густого дощу ... якимось по-особливому *заворожували* ... ніби *не хотіли відпускати від себе* [1, с. 9];
- Звичайна *зимова* ніч – *тиха, засніжена, спокійна* (дві пари синонімів: *зимова, засніжена; тиха, спокійна*);
- ...і пориви вітру почали кружляти ними у спіралях майбутньої заметілі та потроху намітали сніг у *кучугури* і *замети* [1, с. 26];
- Десь далеко звідси завивав вітер, сипав у вікно сніговою курявою, намітав кучугури під парканом та хатою, але вони не чули того – *заблукали, заховалися, зникли, проникли в іншу реальність*...;

- Сніг не лише *засипав* усе подвір'я, але й зараз *не вищухав – сипав і сипав* із темного неба, ніби *збирався засипати все довкола*;
- *Затишний, спокійний*, відмінний від того, яким буває він [світ] за осінньої чи весняної негоди [1, с. 33];
- Сьогодні навіть горобці за вікном *цвірінькають інакше – жсвавніше, бадьоріше* – так, ніби передчувають наближення тепла [1, с. 43];
- У *холоднечу* та *морози* сиділи вдома, а зараз тішаться з того, що вже не зимно, що *лагідно* гріє сонце [1, с. 45];
- ...і *визирнула* [Анна] на вулицю. *Спокійно*, *занедбано*, *тихо* – жодної душі довкола [1, с. 48];
- Якби могла, *зупинити б* цю весну та літо, не дозволила б їм *минати, танути, розчинятися* [1, с. 49];
- Уже і вітер *здійнявся* – *носить* пилюкою, *шумить* листям і *вривається* в кімнату запахом дощу та передчуттям бурі [1, с. 55].

Особливого ефекту в демонструванні психологічного стану героїні досягнуто при вживанні в одному реченні двох пар синонімів у поєднанні опису природи й людських почуттів:

- Незважаючи на пізню осінь, на вулиці було доволі тепло, а під ногами так затишно шурхотіло *жовте осіннє* листя, що Анна мимоволі відчула себе майже *спокійною*, а ще й на диво *умиротвореною* (дві пари синонімів).

Розгубленість Анни передає синонімічний ряд, що створює ефект посилення передачі її почуттів:

- А ще ця її *невпевненість* у собі, *безліч страхів*, *недобрих передчуттів* і постійне очікування чогось лихого [1, с. 2];
- У *сумнівах* та *ваганнях* проминуло літо, тоді заступила осінь із холодними дощами та негодою...;
- Почувалася до болю *самотньою* та *нікому не потрібною* [1, с. 9];

- До світанку промордувавшись без сну, Анна *втомилася* так, що врешті *не мала сили думати* і потроху почала поринати в якусь задушливу темряву напівсну;

- По-справжньому міцно заснула аж тоді, коли надворі повністю розвиднилося і денне світло розігнало все її нічні *страхи* та *примари*;

- Справді нема нічого гіршого, аніж *невизначеність* та довге *очікування невідомого* [1, с. 26];

- Анна спробувала відігнати від себе неприємні думки, проте вони *обступили* її, немов примари, з усіх боків і *не хотіли розступатися* [1, с. 27].

Під час розповіді про початок сирітства Анни використання синонімів сприяє більш об'ємному баченню ситуації:

- З кожним днем мама *почувалася* дедалі *гірше*, не захотіла їсти і *почала тихо згасати*;

- Залишилося хіба відчуття *абсурдності* й абсолютної *нереальності* того, що сталося;

- Мама здавалась такою *рідною*, *близькою* і одночасно *чужою*, *нерухомою*, *далекою*, зовсім не такою, як при житті (дві синонімічні пари);

- Трагедії дуже *банальної*, *простої*, *зрозумілої*, але такої, в якій ніхто не може щось *змінити* або *виправити* (дві пари синонімів – прикметників та дієслів) [1, с. 3];

- ...а ще *розгубленість* та *нерозуміння* того, як їм із братом жити далі;

- Коли вони з братом спробували подякувати вуйкові за турботу, той не захотів їх слухати, *раз і назавжди* заборонив торкатися цієї теми [1, с. 4];

- Адам пам'ятав його інакшим – *міцним*, *діяльним*, *сповненим сил* і оптимізму...;

- Прожиті роки ще ніколи не додавали *сил*, *енергії* та спостережливості [1, с. 5].

Використання синонімів при описуванні зовнішності, поведінки персонажів сприяє різнобічному розумінню образів твору:

- Сьогодні тітка Стефа знову була *втомленою і невиспаною*;
- Вона взагалі дуже *добра і гарно* до всіх *ставиться*;
- ...виразні риси обличчя, *гарні очі – вродлива*... [1, с. 2];
- ...проте він був *батьорим, життєрадісним* і націленим на життя [1, с. 5];
- Впевнені *рухи, скупа жестикуляція*, виважена манера провадити розмову [1, с. 7];
- *Невинна і дуже молода* [1, с. 11];
- *Гарненька і зграбна, ніби намальована* [1, с. 12];
- *Рухи спокійні, невимушені, неквапні*... [1, с. 36];
- Чоловік Терези справляв враження *сурового та вкрай непоступливого* [1, с. 42];
- Анна не тільки прислухалася до кожного слова Терези, але й *щодо духу бігла виконувати будь-яке її бажання, намагалася догодити*;
- Кожен його жест, слово чи погляд виражені до найдрібніших деталей, і, хоч як дивно, не здаються *штучними або ж награними*;
- Він *спокійний, зібраний і коректно ввічливий*;
- ...а пані Тереза не лише *привітна*, але й по-справжньому *доброзичлива* [1, с. 43];
- Привітавшись із сусідкою, Анна зосередилася на розмові з пані Терезою. *Легкій, цікавій, приємній*;
- Вона [Анна] *молода, гарна* і йому хочеться мати її біля себе;
- Приємна на вигляд. Невисока на зріст, пані Беата давно розміняла восьмий десяток, проте виглядала *жвавою та міцною*;
- Приватне життя господині було *зручним, розміреним та комфортним* – тобто, саме таким, якого найдужче хотілося [1, с. 45];
- *Рухи звичайні, буденні, майже неусвідомлені у своїй звичності* [1, с. 48];

- Мала потребу виглядати не *просто скромно*, а *критично скромно*;
- Виглядає *незіпсованою розкошами, невибагливою в побуті, поступливою та легкою у стосунках...* [1, с. 49];
- Її життя у пані Беати таке *спокійне, комфортне, приємне*, а Адам хоче, щоб вона все це облишила;
- Зовні все у ній [Анні] цілком *пристойно-скромно, вишукано, мило*;
- Напевно, коли обіймає високе становище, то вже і не до *веселощів або безтурботності*;
- Вони [Анна та Анеля] з різних світів. Світів, які *ніколи не перетинаються, хіба паралельно співіснують*;
- Без зайвої *метушні* та *біганини* вона [Анеля] якось відразу порозумілася з усією прислугою, знайшла не лише відповідний *тон, інтонацію та манеру спілкування*, але й за чверть години примусила усіх рухатися вдвічі швидше, а *накази та доручення* розуміти і виконувати не лише *бездоганно чітко*, а й *без довгих пояснень та розумінь* (У реченні застосовано три пари контекстуальних синонімів: *тон, інтонація, манера спілкування; накази та доручення; сполучення слів – без довгих пояснень, розумінь*);
- Дуже доречно, бо *задуха* ставала *нестерпною* і хотілося *спокійно посидіти* та *не метушитися*;
- Ліпше б *тішилася* з того, що *молода і ще нічого не знає про життя* [1, с. 50];
- Малий у неї [Анелі], звичайно, доволі *нечемний, неуважний, занадто імпульсивний*, проте він завжди був таким – *неспокійним*, не по літах розвиненим та *непосидючим*;
- Дівчинка [Люцина] *тиха, заглиблена в себе і дуже вразлива* [1, с. 52];

- Виконання Анелею восьмого етюду Кесслера було *досконалим – професійним, глибоким, трохи ексцентричним...*;
 - Думала, що дружина Адама *підступна, зла і негарна* [1, с. 53];
 - Адам, звичайно, чоловік зі своїми *фокусами та примхами*, проте теж не з найгірших [1, с. 54];
 - Приємно мати такого *уважного та турботливого* чоловіка. Навіть гувернанткою опікується сам [1, с. 60];
 - Хіба що *подорослішав і змужнів* [Андрій, брат Анни]. *Високий, стрункий, гарний* – дуже *показний* молодий чоловік (дві групи синонімів) [1, с. 62];
 - Так ефектно *розставила всі акценти та сконцентрувала увагу* на найважливіших моментах, що мені вже й пояснювати нікому нічого не довелося [1, с. 66];
 - Лише погляд змінився – став *спокійнішим, вдумливим, заглибленим у себе*;
 - Єдиний мінус – у буденному житті Анна тепер почувалася надто *вразливою та безпорадною* [1, с. 68].
- Синоніми виконують роль елементів деталізації, уточнення, коли мовиться про побут, зовнішні умови життя героїв:
- Звичне життя, ...проте дуже *комфортний* та по-домашньому *затишний* світ;
 - Багато читала, малювала, *вишивала, шила...*;
 - ...звичайне життя – ...*узвичаєний* ритм життя [1, с. 3];
 - Не лише сам [Адам] любив *порядок та лад* у побуті...;
 - Судячи з усього, той потребує серйозної *опіки та підтримки*, а в себе вдома він зуміє створити для вуйка не лише належний *комфорт і зручності...* (два види синонімів) [1, с. 5];
 - Все *найвищого татунку* і, як на її погляд, *аж надто дороге* [1, с. 29];

- Помешкання *занедбане, захаращене* різним непотребом і справляє геть кепське враження... [1, с. 33];

- Нічого *зайвого, непотрібного* або *такого, що муляло б око надмірною претензійністю чи розкішшю* [1, с. 35];

- У помешканні *тихо, затишно, тепло*, а на вулиці знов падає сніг [1, с. 36];

- Навіть кам'яний підмурівок, на вигляд іще *міцний та добротний*, насправді таким не є, бо густо заріс травною [1, с. 48];

- Щойно побудовані помешкання завжди здаються *необжитими та пустими*, і це – не виняток [1, с. 56];

- Догораючи, полум'я свічки почало *мерехтіти і блищати*, і Анна тепер зосереджено дивилася на те, як тане віск [1, с. 58].

Синоніми функціують як активні механізми лексичної організації оповіді, коли розгортається основна лінія сюжету про зародження кохання та його переростання в палке й непереборне, але заборонене й через те часом гнітюче:

- ...а потім він вже мав *своє, цілком осібне* від нашого життя [1, с. 6];

- ...останнім часом взагалі стала якоюсь *нестриманою, неспокійною*, могла розплакатися без причини...;

- За обідом Анна була *неуважною, незібраною* і навіть примудрилася порозливати на столі каву [1, с. 7];

- Не могла зосередитися на роботі і врешті цілком *заплутала* нитку та *помилилася*...;

- Голос, як забута мелодія, виринає із *пам'яті*, відкликався у серці, проте не вкладався у *чітку картину минулого*;

- Завжди намагалася *поводитися* стримано, старанно *демонструвала*, що не бачить занадто уважних чоловічих поглядів... [1, с. 8];

- Дедалі частіше відчувала в собі незрозумілі бажання, легкий сум та неспокій, якусь млість та невдоволення, а ще прагнення щось *змінити* або *виправити*;
- Маркіян порядний, розумний, чесний, навіть гарний – зовні чимось подібний до Андрія, проте, як на її погляд, занадто молодий, а ще якийсь *нестриманий, сумбурний*, ніби сам до ладу не розуміє, до чого йому хочеться прикласти свій розум та силу [1, с. 9];
- Недосяжне не лише *приваблює*, але й здається *бажаним* [1, с. 10];
- Логічно *пояснити* все це вона *не могла*, а тому *губилась у здогадах* [1, с. 12];
- Анна взялася до звичайної роботи, проте була така *незібрана та неуважна*, що робота майже не посувалася;
- Відчував якусь дуже *невмотивовану та дивну ніжність* до неї [1, с. 13];
- Йому подобалось, що ця дівчина така *безпосередня, невинна, мила* й одночасно цілком *непрогнозована*, вже по-жіночому чуттєва, трохи *некерована і поривчаста*;
- У поєднанні з її *наївністю та недосвідченістю* це виглядало доволі дивно і викликало вкрай суперечливі відчуття [1, с. 14];
- ...і в погляді її [Анни] було стільки німої радості та захоплення, що врешті Адам не міг здогадатися, що все значно *простіше і банальніше*;
- Щонайменше це *смішно*, якщо взагалі не *безглуздо*;
- ...якась внутрішня *теплота та затишність* [у Анни]...;
- Куди й поділась звична *стриманість та обережність* [у Адама] [1, с. 15];
- Спочатку в їх [Анни і Маркіяна] стосунках з'явилися *нещирість і фальш*...;
- Звичайне боягузтво, проте це *краще*, аніж обдурювати себе та його і, напевно, *безпечніше*, ніж розповідати правду [1, с. 17];

- Здатність *мислити* і *сприймати* довколишній світ повернулися до неї одночасно з даром мови [1, с. 18];
- Ситуація взагалі доволі вигідна – не доведеться *довго морочитися* і *вишукувати шляхи* для вирішення проблеми;
- Жила [Анна] *десь поза часом та простором* – у своєму *маленькому, відмежованому* від чужого втручання світі, і не прагнула його залишити [1, с. 20] (дві пари синонімів);
- Такий *розсудливий* і *розумний* чоловік, а поводить не краще, аніж будь-хто з її *залицяльників* [1, с. 21];
- Він [вуйко] *підє до Дмитра, вишукуватимє винних, з'ясовуватимє*, що сталося, і в результаті її [Анну] примусять вийти заміж;
- Від хвилювання *серце її [Анни] тьохнуло і забилося сильніше* [1, с. 23] (*тьохкати* – *розм.* здригатися, завмирати, сильно битися від страху і т. ін. (Словник української мови));
- Але куди повертатися? До *скандалів* удома, до *неприємних розмов...* [1, с. 24];
- ...і там, *де вони з Адамом разом. Де спокійно, затишно і дуже тепло*;
- *Думати* про таке *гріх, згадувати соромно*, але воно *якось само думається і само згадується* (три пари синонімів);
- Після *вчорашньої неспокійної ночі* зараз її *хилило до сну*, і поступово з усіх боків *огорнули невловимі образи та тіні*, *невиразні мрії та бажання* защемили серце, і вона дозволила собі *ковзнути назустріч їхньому лагідному світлу* – спочатку в напівсну, а потім *заснула, міцно та спокійно* (дві пари синонімів) [1, с. 26];
- Мала б усе *облишити і бігти до Адама*, а вона *стоїть тут і не може зрушити з місця* [1, с. 27];
- Одним поглядом Адам *увібрав всю її тендітну постать. Маленька, доладна, жіночна* – йому аж *подих перехопило...*;

- Господи, Анно. Де ти була? – він різко згріб її в обійми і *пригорнув* до себе...;
- Він її *любить*? Вона йому *потрібна*? Він не сердиться?;
- Слухай, а якось, звичайно, без *театральних ефектів*, ти не могла прийти до мене? Якось без зайвого *шуму і скандалу*? [1, с. 28];
- Принаймні вона не буде *мучитися сумнівами*, не *дошукуватиметься причин* того, що відбувається, і йому не доведеться говорити їй правду [1, с. 29];
- Зараз Анна не просто *помітно нервувала*, а була на межі *справжньої паніки*;
- Щось аж надто *чуттєве, збудливе*, ледь не гріховне, проте все одно не позбавлене вишуканості та пікантності добропорядної панни;
- Він загасив свічку, і для Анни *реальний світ* перестав існувати, перетворившись у *нову, незнану досі реальність*... [1, с. 30] (дві пари синонімів: *реальний світ, реальність; нову, незнану досі*);
- Від надлишку власних емоцій *розплакалася* і сама не помітила, що *плаче*... [1, с. 31];
- Здається, що ніхто не вірив йому так *щиро і так беззаперечно*, як вона [1, с. 33];
- Здається, вона зовсім не готова ані до *зацікавлених поглядів*, ані до *виразно підвищеного інтересу* до своєї особи;
- Зараз йому дуже хотілося ... гри. Зовсім *простої, наївної, не надто вигадливої*... [1, с. 35];
- Найважливіше – вона його *любить*, з ним їй *добре, затишно, тепло* і зовсім не хочеться, щоб було якось інакше;
- *Зупинити б цю мить, затримати час*, думки, відчуття, не *дозволити їм змінюватися*, танути, маліти;
- ...не розгубити його [щастя] на дріб'язок, не дозволити зникнути без сліду, *заховати у собі, затаїтись*, як зі скарбом, нікому не показувати [1, с. 36];

- Історія, звичайно, не з найліпших, але нічого особливого в ній теж немає. Усе доволі *банально і просто*;
- Рядочки [в листі] нерівні, виведені *похапцем*, подекуди *нерозбірливо, плутано...* [1, с. 40];
- ...і що в темряві ночі поступово губляться всі проблеми та непорозуміння, а те, що відбувається, уже не лякає – є чимось *природним, зрозумілим, таким, без чого неможливо обійтися*;
- Можливо, грішне [кохання], *таємне, таке, про яке не можна нікому розповідати*, обов'язково треба визнати своєю провиною перед Богом [1, с. 41];
- Слова, фрази, розповіді – *звичайні, майже буденні*, але для неї сповнені особливого сенсу [1, с. 45] (дві пари синонімів);
- Напевно, зараз він скаже їй щось *приємне*, щось важливе, щось *ніжне, романтичне...* [1, с. 47];
- Ліпше постій *спокійно*, і *не заважай* [Адам – Анні] [1, с. 48];
- Поводилась вкрай *необережно*, а часом зовсім *необачно*;
- Усі хотіли *затишку, родинного тепла, спокійного життя і стабільності*, а тому вона творила собі цю ілюзію тут;
- Власне, його [Адама] давно обтяжують такі подружні стосунки і хочеться чогось *затишнішого та теплішого* [1, с. 49];
- Усе *минеться. Усе владнається* [1, с. 55];
- Не так *весело*, як *іронічно* розсміявшись, Адам сів у крісло й озирнув Анну з ніг до голови. Думає, що вона ні *свої думки* не має, ані *гордості*, ані *поваги до себе*;
- Він не давав їй ані *перевести подих*, ані *віддихатися*, ані зосередитися на тому, що відбувається, і був так само *жорстко-брутальним та безцеремонним* [1, с. 56];
- Може, й справді варто було поїхати з Адамом до Відня? Тепер не була б такою *беззахисною і вразливою*;

- Не надто легке завдання, бо говорили вони [Тереза й Анеля] *неголосно*, а іноді так нерозбірливо та *тихо*, що вона переставала вловлювати зміст розмови;
- Зовні все виглядало доволі *мило, невимушено* та *доброзичливо*, проте Анну не покидало передчуття наростаючої напруги [1, с. 59];
- У них із братом *однакові спогади, спільне минуле*, навіть важкі переживання одні на двох [1, с. 62];
- Ти [Анна] *втратила сором і ганьбиш* родину своїм поведженням;
- *Відчай, безнадія і жаль* до самої себе боролися в ній із образою на брата [1, с. 63];
- Вона [Анна] аж застогнала з відчаю. Цікаво, як владнається? Само ж *не розсмокчеться і не зникне*;
- Напевно, саме так творила собі ілюзію розмови з Адамом, бо насправді не так сердилася на нього, як прагнула *підтримки та допомоги* [1, с. 64];
- Поводився [Адам] *спокійно, дуже виважено*, проте Анна знала усю його манеру поведження: за досконалою грою на публіку – інша прихована гра;
- Не знала, що має *робити, як поводитися і почуватися* не в своїй тарілці;
- Про що вони розмовляють, а головне, як можуть так розважно спілкуватися? *Спокійна, виважена*, мало не ділова розмова [1, с. 65];
- Як це просто – *прислухатися до своїх бажань, не впиратися обставинам і скоритися* тому, що повинно статися;
- Розповідала свою історію *плутано, емоційно*, інколи *малозрозуміло* і занадто тихо, іноді *крізь сльози*, а часом тамуючи зовсім недоречний у цій ситуації сміх;
- Зрештою, хто б у його віці відмовився від гарної *молодої і невинної* дівчини [1, с. 66];

- Зробила [Анна] це *машинально*, навіть *не замислюючись* над тим, кого там побачить;
- Останньою згадкою була суцільна *темрява* перед очима і запаморочення від падіння в цю густу *пітьму*;
- Невже справді доведеться розійтися з Адамом, а кохання до нього закінчиться саме так – *на вершині, на найвищій ноті...* [1, с. 67];
- Сама себе *вмовляючи, заспокоюючи і примушуючи не драматизувати ситуацію*, Анна поступово вчилася любити майбутню дитину [1, с. 68].

2.2 Антонімічні відношення як вираження смислового протиставлення

Антонімія – це складне лінгвістичне явище, що базується на взаємодії позамовних категорій, аспектів мислення та мовних одиниць. Незмінним аспектом досліджень є ознака протилежності семантики цих одиниць мови. В семантичному полі вони розташовані на різних полюсах. О. О. Тараненко у своїй монографії підкреслює, що антоніми – це «слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що тісно поєднуються тісною семантичною спільністю, розрізняються на цій основі максимально протилежним значенням» [30, с. 27].

Лінгвістичні критерії антонімічності, запропоновані зокрема М. С. Трубецьким, Д. М. Шмельовим, В. Н. Комісаровим, такі:

- семантична спільність: антонімічні лексеми виражають те саме родове поняття, мають архісему (спільну сему);
- наявність протилежної семантики;
- повний або частковий збіг валентності слів-антонімів, тобто здатність їх уживатися в ознаковому, аналогічному контекстуальному оточенні, що впливає з критерію семантичної спільності – характеристика явища одного плану (приходити *пізно* – приходити *рано*);

- утворення словотворчих гнізд: *сумний, сумно, сумувати; веселий, весело, веселитися;*
- протиставлення у мові й у мовленні.

Грамаіична особливiсть антонiмiв – це належнiсть до однiєї частини мови, але й iснує мiжчастиниомовна антонiмiя, реалiзована контекстуально: *чужий* (прикметник) – *свiй* (займенник).

Важливою особливiстю антонiмiв є саме протилежнiсть, оскiльки другоряднi ознаки притаманнi й iншим групам слiв. Антонiми, як i синонiми, тiсно пов'язанi з полiсемiєю.

Праці Дж. Лiнча, О. В. Падучевої, Ф. С. Бацевича) описують вiдмiнностi мiж прагматичним та семантичним значенням антонiмiв. Нижче наведено тi, що стосуються української мови:

- 1) семантичнi явища дiють за певних правил, тому можуть бути зарахованi до граматики. Прагматичнi одиницi пiдлягають обмежувальним принципам риторичного характеру;
- 2) семантичнi пояснення мають формальний характер, прагматичнi – функцiйний;
- 3) семантичнi компоненти мають стверджувальну ознаку (повiдомляються); прагматичнi – виражаються емоцiями, волевиявленнями, почуттями, оцiнками (комунікативний характер);
- 4) семантичнi компоненти лексичного значення образно уявляються, а прагматичнi – переживаються.

З огляду на функцiйно-стильову органiзацiю видiляють такi види стилістичних ознак антонiмiв:

- 1) нейтральнi (характернi для всiх жанрiв мовлення): *м'який – твердий;*
- 2) розмовнi (притаманнi неофіційному стилю спілкування): *добродiй – iнтриган, сварка – злагода.* В цьому виді розрiзняють три пiдгрупи: власне розмовнi слова, просторiччя та вульгаризми. Наприклад,

молоток (розумний) – *дятел* (дурний), *базікало* (балакун) – *му-му* (мовчун) тощо;

3) образні (трапляються в художніх творах та публіцистиці): *демон* – *ангел*, *вітчизна* – *чужина*;

4) канцелярські (вживаються в офіційній документації: *вакантний* – *зайнятий*, *версія* – *доказ*);

5) термінологічні (в наукових текстах): *аксіома* – *гіпотеза*, *аерація* – *деаерація*.

В романі Н. Гурницької представлено різні види антонімів для зображення різноплановості, суперечливості життя персонажів:

- Мама здавалася такою *рідною*, *близькою* і одночасно *чужою*, *нерухомою*, *далекою*, зовсім не такою, як при житті [1, с. 2] (використано дві пари антонімів);

- Ти ж *чемний* хлопчик, а не *якесь дурне* немовля;

- Своїм іще дитячим розумом Анна намагалася досягнути цю трагедію, проте *не могла* [1, с. 3];

- Адам ... відзначив, що *ані зовні, ані всередині* тут нічого не змінилося;

- Добре знав цю манеру вуйка *відмовлятися*, примушувати себе просити, а потім *неохоче приставати на прохання* [1, с. 6];

- Потай від дітей плакала, іноді *була перебільшено лагідною* з усіма, а іноді навпаки – *злостилась* на всіх без винятку та *вишукувала приводи для сварки*;

- Лише *нерозумна* людина прагне повернутися до *минулого*, *мудра* – вибудовує собі щасливе *майбутнє* і намагається втримати його у своєму житті (дві пари антонімів: *нерозумна* – *мудра*, *минуле* – *майбутнє*) [1, с. 9];

- Обов'язково *минеться*. *Не минулося* [1, с. 10];

- Жила без нього *раніше* – житиме і *тепер* [1, с. 13].

Особливе навантаження в тексті антоніми отримують для розкриття суперечливого образу головної героїні: дівчинкою – за віком і жінкою – за поведінкою й почуттями:

- У тих діти *малі*, а ця – *доросла* [1, с. 11];
- Поводилася не аж так сміливо, щоб він міг злегковажити всі *писані та неписані* правила моралі...;
- З нею взагалі важко визначитися, хто вона насправді – *вже доросла жінка* чи *досі наївна дівчина* (дві пари антонімів: *доросла – наївна, жінка – дівчина*) [1, с. 14];
- У кожної людини свої *прикрощі*, свої *радості* та своя доля, а її – ще не найгірша [1, с. 53].

Контраст у зображенні природи, пейзажу, інтер'єру співзвучний із відчуттями й переживаннями героїв:

- Без змін на краще проминула *зима*, а потім весна та *літо* [1, с. 3];
- Захопившись, не відразу зауважила, як *темрява* перетворилася в напівтемряву, а напівтемрява – у цілком виразне *світло* (представлені й синоніми: *темрява, напівтемрява*; й антоніми: *темрява – світло*) [1, с. 22];
- *Світло* свічки м'яко вирізняло обличчя Анни з *темряви*, золотило шкіру теплим мерехтливим світлом [1, с. 31];
- Так, ніби подивилася не в *небо*, а зазирнула в *темну глибоку яму* [1, с. 32];
- Світанок напівтемрявою ввійшов у кімнату, тьмяні обриси предметів *втратили нічну невиразність та сірість, стали яснішими* [1, с. 41];
- *Відчинялися і зачинялися* якісь двері, Анна виразно чула чийсь легкі кроки [1, с. 42].

Головне навантаження антонімів у аналізованому тексті – підкреслити суперечливість, драматичність стосунків, створити ефект контрасту, необхідного для зображення забороненого кохання молодої дівчини та зрілого чоловіка, кохання з різницею у віці в тридцять років:

- Ніколи *не потрапляв* в історії такого штибу і тепер не мав жодного бажання у них *потрапляти*;
- ...І в погляді його було багато відвертого бажання, що це мало б її *ображати*, проте чомусь *не ображало* [1, с. 14];
- Анна підходить йому чи не найкраще, а те, що вона невинна та недосвідчена, перетворюється з її *вади* на *перевагу*;
- Нічого незвичайного не сталося, а відчувається [Анна] так, ніби *щаслива* й одночасно дуже *нещасна* [1, с. 15];
- Почувалася *нещасною* й одночасно *найщасливішою у світі* [1, с. 16];
- *Фантазія*, яка не мала нічого спільного з реальним життям, раптом стала *дійсністю* [1, с. 24];
- Вона [Анна] ж не *самогубець*, а *нормальна людина* [1, с. 25];
- Ані *одне*, ані *інше* не виглядало доречним [1, с. 29];
- Так *було* сотні років *до них*, і так *буде* сотні років *після них* [1, с. 30] (використано дві пари антонімів);
- Не стало *минулого* чи *майбутнього*, лише реальність і мить сьогоденної ночі [1, с. 31];
- Це ніби вимріяний *сон*, який раптом став *дійсністю* [1, с. 32];
- Здається, світ *ілюзій*, який вона сама собі створила, був трохи інакшим, аніж *дійсність*... [1, с. 34];
- Для чоловіка краще чогось не мати або ж *недоотримати*, аніж *одержати* це з надлишком [1, с. 37];
- Це тобі від неї [лист]. Будеш мудра – *скористаєшся*. *Не скористаєшся* – твоя біда. Своїм розумом тебе ніхто не наділить;
- Мала б раніше все це *побачити* і тебе порятувати, але *прогледіла*, і тепер пізно зарадити твоїй біді [1, с. 40];
- Чомусь саме зараз особливо гостро зрозуміла: все, що з нею відбувається, – це не *фантазія*, не гра, не мрія, а її власне, *реальне життя*, з

усіма *плюсами* і *мінусами*, з усіма несподіванками та змінами, з *можливістю* втрат і *неможливістю* тривалого щастя (наявні три пари синонімів);

- Іноді, десь посеред листа, Адам раптом, чи то *навмисно*, чи може, й *випадково*, звертався до неї саме так, як у ті хвилини, коли вони були самі... [1, с. 45];

- ...цей чоловік їй не належить. *Не належав* колись, не належить *тепер*, і, найймовірніше, *не належатиме* у майбутньому (вжито дві пари антонімів: *не належав* – *не належатиме*, *тепер* – *у майбутньому*);

- Набравшись сміливості, а може, й нахабства, Анна навмисно зустрілася з нею поглядом і *не опустила очі* – навпаки, й собі *почала уважно її розглядати*;

- Я [Тереза] не Господь Бог, щоб когось *засуджувати* або *виправдовувати*. Подивимося, чим усе це завершиться;

- А якщо слід – це дитина, то це не *минуле*, а *майбутнє* [1, с. 66].

2.3 Гіперо-гіпонімія як додаткові смислові відношення

Чільне місце серед стилістичних засобів української мови посідають гіпероніми й гіпоніми. В художньому тексті вони характеризуються наявністю або відсутністю тієї чи іншої семантичної ознаки й утворюють опозицію.

Гіперо-гіпонімічні відношення прийнято тлумачити як ієрархічну організацію елементів у семантичному полі, засновану на родо-видових зв'язках, коли семантично однорідні одиниці включені у відповідний клас найменувань. Гіпоніми – це слова на позначення видових понять, що співвідносяться з родовим поняттям, вираженим гіперонімом.

У романі «Мелодія кави у тональності кардамону» зафіксовано нижчезазначені гіперо-гіпонімічні ряди (іноді відсутність гіпероніма компенсовано семою з натяком на нього):

- Улітку та восени в садку визрівали *яблука*, *сливки* і *грушки*, цвіла на кущах *рожа*, червоніла *малина*, а гілки кущів вгиналися від *агурсу*,

смородини та порічок (плодоносні дерева («в садку визрівали») – *яблука, сливки, грушки*; кущі – *малина, агрус, смородина, порічки*);

- За декілька місяців пошила для ляльки безліч *сукенок, накидок та капелюшків* (одяг («пошила для ляльки»): *сукенки, накидки, капелюшки*) [1, с. 3];

- Усередині будинок виглядав гірше: на дорогих меблях лежить грубий шар пилу, на різьбленому, чорного дерева *столі* ... плями, оббивка на *дивані* та на *кріслах* вимагає негайного чищення (меблі: *стіл, диван, крісла*);

- Шлюб із нею не приніс значного грошового прибутку, проте дозволив приєднати до маєтку чималий шмат орних земель, *лук, пасовищ...* (землі: *луки, пасовища*);

- Дружина ... мала родину не лише у *Львові та Варшаві*, але й у *Відні* (міста: *Львів, Варшава, Відень*) [1, с. 5];

- До речі, йому бракує партнера для гри у *твіндек*. Я, знаєте, якимось більше надаю перевагу *преферансу і штосу* (карткові ігри («для гри»): *твіндек, преферанс, штос*) [1, с. 6];

- Вона мимоволі перевела погляд на його руки. Витончена форма кисті, сильні, довгі пальці (частини рук: *пальці, кисті*);

- Анна вслухалась в мелодику його голосу. Спокійна манера розмови, приємна *інтонація*, ледь приглушений *тембр*, щось особливе у *вимові* окремих слів (поняття, що стосуються голосу: *тембр, інтонація, вимова*);

- Зауваживши, що в салон із тацею, на якій парує кавник, стоять *порцелянові філіжанки, цукерничка та збаночок* зі сметаною, зайшла тітка... (посуд («...парує ... *порцелянові* ... зі сметаною...»): *кавник, філіжанки, цукерничка, збаночок*) [1, с. 8];

- Про його *походження, становище, маєток* чи інакше *віросповідання* і взагалі говорити зайве (соціальні характеристики людини («про його...»): *походження, становище, маєток, віросповідання*) [1, с. 10];

- Спочатку – несподівана поява Адама в їхньому будинку, потім – *увага, погляд, доторк* [1, с. 12] (психологічні та фізичні прояви («*поява Адама*»: *увага, погляд, доторк*);
- Ще й, ніби навмисно, на *сонце* набігла *хмара* і з неба посипав густий лапатий *сніг* (явища природи – *сонце, хмара, сніг*) [1, с. 21];
- Погода псувалася, *вітер* дужчав, а на *сонце* час від часу набігали *хмари* (погодні умови («*погода псувалася*»): *вітер, сонце, хмари*) [1, с. 26];
- Сукня та *нижні спідниці* – геть понищені, *панчохи* – не зрозуміло де (одяг: *сукня, нижні спідниці, панчохи*) [1, с. 29];
- У пакунках, які приніс Адам, Анна знайшла не лише нову *сукню* на вихід, але майже все, чого їй так сильно бракувало всі ці дні, – *спідню білизну* на зміну, *панчохи, носовички, шпильки, рукавички, гребінець*, а ще новий *капелюшок* та *шаль* і навіть зимову *пелерину* та маленьке *дзеркальце* в торбинці з безліччю суто жіночого дріб'язку [1, с. 29] (одяг («у *пакунках ... на вихід*»): *сукня, спідня білизна, панчохи, носовички, рукавички, капелюшок, шаль, пелерина*; предмети жіночого побуту: *шпильки, гребінець, дзеркальце*);
- Вовняна *сукня* з дорогим мережаним комірцем, кашемірова *шаль*, тоненького полотна *нижні спідниці* – такого вишуканого одягу вона ще ніколи не носила [1, с. 29] (одяг: *сукня, шаль, нижні спідниці*);
- *Вітер* майже стих, *сніг* уже не падав, і навіть з-за *хмар* визирнуло *сонце* (погодні явища: *вітер, сніг, хмари, сонце*);
- Здається, єдина функціональна річ у будинку – *піч*, а також не цілком понищені *стіл, лава* та *стільці* (меблі: *стіл, лава, стільці*);
- Випадкові *перехожі, сусіди*, он ті дві *кумасі* невизначеного віку, які розмовляють при брамі, *двірник, молочниця*... (люди: *перехожі, сусіди, кумасі, двірник, молочниця*) [1, с. 33];
- Звичайний *стіл*, прості *крісла*, темного різьбленого дерева *шафа*, *полиці* з рівними рядами *книжок*, *годинник* на стіні, *ліжко*, застелене темно-зеленим накриттям, такого кольору *килим* та *штори*... (меблі: *стіл, крісла,*

шафа, полиці, ліжко; предмети побуту: книжки, годинник, килим, штори) [1, с. 35];

- Він поклав їй на долоні золоті з гранатами *кульчики, перстень* та *медальйон* із *ланцюжком* (ювелірні прикраси («*поклав їй на долоні*»): *кульчики, перстень, медальйон, ланцюжок*) [1, с. 41];

- У Терези зелено-карі, а не чорні, як у Адама *очі*, світле, а не темне *волосся*, маленький *ніс*, не надто різка лінія *підборіддя* і майже без глибоких зморшок *обличчя* (зовнішність: *очі, волосся, ніс, підборіддя, обличчя*) [1, с. 42];

- Здається, того року, *рукави* стали вужчими, *спідниці* – пишнішими, а *крій* – вигадливішим [1, с. 44] (ознаки моди крою одягу («*того року*»): *рукави, спідниці, крій*);

- Усе довкола позаростало *бур'янами, кущами* та старими *деревами* (рослини («*позаростало*»): *бур'яни, кущі, дерева*);

- Виразне *обличчя*, гарні *груди*, зграбне тіло, округлі *стегна*, гарної форми *ноги, коліна, ступні...* (частини тіла: *груди, стегна, ноги, коліна, ступні*) [1, с. 48];

- Гроза минула і тепер нагадувала про себе лише неясним гуркотом грому десь із боку Краківського передмістя, віддаленими спалахами блискавок на темному небі та глибокими калюжами під вікном [1, с. 56] (явища природи («*на темному небі*»): *гроза, грім, блискавки*) тощо.

Висновки до розділу 2

Н. Гурницька в романі «Мелодія кави у тональності кардамону» застосовує різні мовні засоби: синонімічні ряди, антоніми, гіпоніми, які надають емоційного забарвлення твору, наповнюють текст художньою виразністю.

Письменниця використовує стилістичні, семантико-стилістичні, контекстуальні синоніми та синонімічні ряди, що призводить одночасно й до більш виразного значення, й до створення експресивності.

Фрази, що містять антоніми, за допомогою мінімуму мовних засобів влучно характеризують складність внутрішньої суперечливості персонажів та описуваних подій.

У романі вживаються слова з родо-видовими відношенням – гіперо-гіпоніми, які доповнюють, збагачують сюжет і характеристики персонажів.

РОЗДІЛ 3 ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛІВ У РОМАНІ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ

3.1 Діалектні та застарілі слова

Діалектизми можуть слугувати засобами розкриття образів персонажів, експліцитно та імпліцитно вказуючи на їхні позитивні чи негативні характерні риси. Функції використання говорів:

- 1) домінантний образотворчий фактор (лексичні одиниці представлені прикметниками);
- 2) засіб оцінки поведінки (дієслова);
- 3) моделювання поведінки у різних ситуаціях.

Дія роману Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» розгортається в середині XIX століття у Львові, на території з особливим мовним середовищем. На Галичині побутують такі говірки, як надсянська, бойківська, наддністрянська.

Уживання діалектної лексики художнього твору зумовлено:

- відтворенням тих реалій, що пов'язані з певною територією;
- відтворенням особливостей усного мовлення;
- введенням нелітературного слова у прозу, що сприяє посиленню художнього ефекту.

У художніх творах діалектні слова виконують не тільки стилістичну, а й номінативну функцію, оскільки інколи вони є можливим засобом позначення відповідних реалій, створення культурного етносу оповіді.

Застарілі слова як компонент мови володіють значними стилістичними можливостями. Стилiстичнi функцiї застарiлих слiв виявляються в максимальній реалізації цих можливостей у контексті. Наявність застарілих слів у тканині художнього твору, взаємодія та співвіднесеність їх із іншими словами на різних рівнях є виявом стилістичного функціонування застарілої лексики в контексті творів сучасних прозаїків.

Письменники, зображуючи в художніх творах факти, події минулого, змальовуючи образи історичних осіб, використовують лексичні історизми здебільшого в нейтральному плані як необхідні мовні засоби, без яких неможливо дати правдиву соціальну характеристику суспільства певного історичного періоду, відтворити культурно-побутовий колорит зображуваної епохи, намалювати портрет історичного персонажа.

Наведемо діалектизми та застарілі слова, використані в романі «Мелодія кави у тональності кардамону»:

- До обіду стане тепліше, і може, хоч трохи розсіється гидотний туман, який зараз густими молочними клубами осідає на землю, чіпляється за траву, заповзає у кожну щілину і робить довколишні предмети невиразними та сірими, ніби відображеними у брудній дощовій *баюрі*.

Баюра, жін.

1. Велика, глибока калюжа.
2. Яма, вибій;

- Коли батька не стало, мама розпродала з *плебанії* все, що могла, – *реманент*, бричку, коней, зайві меблі, а потім продала і ті декілька *моргів* поля, які їм належали... [1, с. 2].

Плеб́анія – парафія католицького священника; садиба, подвір'я, дім парафіяльного католицького священника.

Ремане́нт – 1. Сукупність предметів, необхідних для якої-небудь галузі діяльності; інвентар. 2. Список якого-небудь майна.

Морг, морд (заст.) – міра площі землі, що дорівнює 0,56 га;

- Вона вдихнула аромат кави з кардамоном, зробила декілька ковтків гіркуватого запашного *трунку* і відчула, як кров веселіше потекла по жилах [1, с. 32].

Труно́к, чол.

1. Напій (переважно алкогольний); п'яний запах; пахощі.
2. Відвар трав, коренів, лушпиння тощо для різних потреб (може бути отрутою).

3. *діал.* Горілка;

- Вона [Анна] перевела погляд собі під ноги. Дощана підлога натерта до блиску і радше нагадує *совганку*, аніж *долівку* [1, с. 38].

Сóвганка, жін. Те саме, що ковзанка. Спеціальний льодовий майданчик для ковзання на ковзанах.

Долівка, жін. Утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля в приміщенні; взагалі підлога;

- Відчуваючи, що Адам на неї *злоститься*, вона [Анна] з острахом глянула на нього і спробувала зупинитися [1, с. 40].

Злості́тися – відчувати злість, роздратування;

- Розпаливши *п'єц*, Адам підійшов ближче [1, с. 40].

П'єц – піч для обігріву кімнат, дому;

- Він поклав їй на долоню золоті з гранатами *кульчики*, перстень та медальйон із ланцюжком [1, с. 41].

Кульчики – сережки;

- Ніби поставила себе на одну шальку з такими жінками. [1, с.44]

Шалька – 1. Тарілка в терезах, на яку кладуть зважувану річ або гирі.

2. *діал.* Шанька (в 2 знач.: торбина для годівлі коней в дорозі);

- *Вуйко* мав би взяти когось їм на допомогу, але він жаліє грошей на прислугу [1, с. 2].

Ву́йко, чол.

1. Дядько по матері, брат матері.

2. Про старшого віком чоловіка (звичайно при шанобливому звертанні).

3. *перен.* Ведмідь;

- Могла годинами шити для ляльок, вигадуючи безліч історій ... не лише свої *баняки*, ложки, подушки... [1, с. 3].

Баня́к – чавунний горщик; казан;

- Варто йому лише пригрітися в улюбленому *фотелі* біля каміну [1, с. 5]

Фотель – крісло;

- Господарське життя маєтку досконало налагоджене і до найдрібніших деталей надається до контролю, навіть *гуральні* та корчми [1, с. 5].

Гуральня – спиртово-горілчаний завод;

- Підійшовши до *креденса*, вона мовчки витягнула з шухляди ложки та виделки, поклала їх на стіл... [1, с. 6].

Креденс – буфет для посуду;

- Вона не якась там дівка з його *фільварку*, яка давно все бачила, все знає і з якою можна не церемонитися. [1, с.12]

Фільварок – панський маєток із господарчими будівлями;

- Старанніше застібнувши теплу гранатову *кацабайку*, яку вперше вдягнула сьогодні вранці, Анна присіла на невеличку лавку при огорожі [1, с. 17].

Кацабайка – блуза, коротка до стегон; суконний або оксамитовий одяг з рукавами; виготовлявся з білого або чорного домотканого сукна; чорна парубоцька кацабайка обвивалася чорною тасьмою, кацабайки з білого сукна прикрашалися злегка вишивкою;

- Анна нахилилася до розкиданого на підлозі одягу, дістала з кишені *камізельки* Адама годинник і мало не випустила його з рук [1, с. 43];

Камізелька – те саме, що безрукавка; жилетка. Вид одягу без рукавів;

- Ніби незграбний художник перекинув на вже готове полотно *дзбанок* з водою... [1, с. 73].

Дзбанок – глекоподібний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу;

- Навіть поїхав туди [фіктивний чоловік Анни], де погода помічна хворим на *сухоти* [1, с. 79].

Сухоти – туберкульоз;

- На підборідді у неї (ляльки) невеличкий *тандж*, а біля скроні під волоссям, надколена порцеляна. [1, с. 69]

Гандж, чол. і жін. Те саме, що вада.

1. Негативна риса, особливість кого-, чого-небудь; недолік.
2. Те, що шкодить, має шкідливий вплив;
- До обіду Анна ще раз зготувала каву, спромоглася поснідати *канапкою* з паштетом, потім з'їла дві булочки з яблуками та цинамоном... [1, с. 73].

Канáпка – бутерброд. Запозичення з польської мови, неодмінна страва святкового столу. Фр. слово *canape* означає «диван, канапа». Його почали використовувати на позначення цієї страви, оскільки шматочки шинки (помідорів, сиру) складали на булку (хліб) як подушки на дивані. Водночас у Західній Україні словом «канапка» називають будь-який бутерброд.

3.2 Запозичена лексика

Запозичення слів із інших мов є наслідком географічних, культурних, економічних та інших зв'язків між народами. Запозичені слова збагачують лексику кожної мови. За дослідженнями, в українській мові іншомовні слова охоплюють близько 10 % усього лексикону.

Згідно з визначенням Ю. О. Карпенка, запозичення – «перехід слів із однієї мови в іншу внаслідок взаємодії цих мов» [40, с. 225]. Наприклад, загальноновживані українські слова *хліб*, *тин*, *плуг* – германського походження; *хата*, *собака* – іранського. Чим давнішим є запозичення, тим важче відстежити його «шлях».

Переходячи з однієї мови в іншу, слова входять у лексичну систему певної мови. Адаптація таких слів передбачає:

- 1) набуття запозиченим словом граматичних категорій, які відсутні в мові-джерелі, але наявні в мові, яка засвоює;
- 2) словозміни запозичених слів;
- 3) фонетичну обробку слова для пристосування його до фонологічної структури мови, яка запозичує.

За ступенем пристосування іншомовних слів вирізняють:

- власне запозичення (*метро*, *кіно*, *какаду*);

- засвоєння (*школа, нафта* – через польську і лат. із гр.);
- екзотизми – незвичайні реалії (*чалма, кімоно, аул*);
- варваризми – не відповідають нормам мови, яка запозичує (*міні, максі* – «назви спідниць залежно від довжини»; «олл райт» – усе гаразд).

Способи запозичення:

- прямий (слова переходять із однієї мови в іншу) – внаслідок прямого контакту цих мов;
- опосередкований (через посередництво інших мов). Зокрема, сово «алмаз» запозичене з гр. через посередництво тюркських і арабської мови.

Типи іншомовних слів за характером запозичення:

- 1) лексичні запозичення (єдність форми та змісту). Наприклад, із англ.: *трактор, мітинг, гангстер*;
- 2) кальки (буквальний, поморфемний їх переклад): *хмарочос* із нім. *Wolkenkratzen* (*wolke* – «хмара», *kratzen* – «чесати»);
- 3) семантичні (розвиток нового значення у корінному слові під впливом іншомовного). Наприклад, укр. «риса» – «лінія» – набуває значення «властивість» під впливом фр. *trait* – «стріла; штрих; риса характеру»;
- 4) словотворчі запозичення (передавання значень за допомогою морфем). Наприклад, «телефон» утворено із двох гр. коренів (*tele* – «далеко» і *phone* – «звук»);
- 5) зворотній (слово потрапляє в іншу мову, а потім повертається вже в новій формі з іншим значенням).

Не всі мови однаковою мірою стали джерелом запозичення. Багато цьому прислужилися латинська й давньогрецька мови (т. зв. греко-латинський фонд): гр. *атом, філософія, іронія*; імена *Петро, Олена, Микола* та ін.; корені *біо-, гідро-, піро-, нео-, пан-, діа-*; лат. *натура, прогрес, нація, об'єкт* та ін.; імена *Віктор, Юлія, Марина* та ін.; корені *соціо-, квазі-, суб-* та ін.

У романі «Мелодія кави у тональності кардамону» певна кількість запозичених слів походить із латинської та давньогрецької мов. Є запозичення із французької, німецької, польської, що пов'язано з європейським розташуванням Галичини й її історією. Крім того, головний герой – польський шляхтич. Нижченаведені приклади підтверджують влучне використання авторкою іншомовних слів:

- Мама з усього того варила *конфітюр*, пекла струдлі, рогаики та тістечка, а на зиму запасала власну сушку на узвар;

- Може, влітку якась інша дівчинка бавиться поміж дерев у садку, а чиясь мама так само, як колись її, варить *конфітюри* та сушить на печі яблука та грушки... [1, с. 9].

Конфітюра – «цукерки, ласощі; варення, спеціально виготовлене», конфітюр «різновид джему» – запозичення через польське й російське посередництво із фр.

Конфітю́р, ч. Різновид варення, яке готують із цілих або подроблених плодів чи ягід та цукру, додаючи речовини, що викликають утворення желе;

- ...ложки, подушки і тарілки, але й млинок для кави, *парасолю*... [1, с. 3];

- Намагаючись не втратити рівновагу, Анна випустила з руки *парасольку* [1, с. 47].

Парасоль – запозичення з фр.; фр. *parasol* походить від іт. *parasole*.

Парасолька, жін. Закріплений на палиці, обтягнутий матерією складений каркас у формі півкулі для захисту від дощу та сонця;

- Згодом зрозуміла, що *ілюзію* реального життя створює сонячне проміння... [1, с. 3].

Ілюзія – запозичення із фр. чи нім.; фр. *illusion* – «омана, міраж», походить від лат. *illusio* – «жарт, висміювання, іронія, обман», пов'язаного з *illudo* – «граюсь, насміхаюсь, обманюю».

Ілюзія, жін. 1. Оманливе, хибне сприймання дійсності й хибне уявлення про що-небудь, а також необґрунтована надія, нездійсненна мрія.

2. Програмний номер ілюзіоніста;

- Вона щільніше загорнулася у *шаль* і ступила крок уперед.

Шаль – запозичення через польське й французьке посередництво з англ.; деякі слов'янські форми, можливо, запозичені з перської мови через посередництво східних мов.

Шаль – велика в'язана чи тканина хустка;

- Дощ почався нещодавно, а щільний дорожній *плащ* та відкидний дах на бричці надійно захистили його... [1, с. 4].

Плащ, плащаниця. Точне походження невідоме. 1. Верхній, широкий, безрукавий одяг, який носять наопашки. 2. Легке пальто з водонепроникної тканини;

- Ще просив не надто переживати і не їхати до нього, як на *алярм*...

Алярм – запозичення із фр. чи нім. мови через посередництво польської; нім. Alarm – «тривога», фр. alarme – «до зброї».

Алярм, чол., заст. Тривога;

- Вуйко Вітольд чи не найстаріший у родині, а коли падають останні *бастіони*, на передовій опиняється наступне покоління... [1, с. 5].

Бастіон – запозичення із фр.; фр. bastion походить від іт. bastione – «форт, бастіон», є похідним від фр. bastill – «укріплення».

Бастіон, ч. 1. Старовинне укріплення – п'ятикутна бойова споруда на розі фортечного муру; невеликий форт. 2. Взагалі укріплення різного типу;

- До речі, йому дуже бракує партнера для гри у *твіндек*. Я більше надаю перевагу *преферансу* та *штосу* [1, с. 6].

Твіндек – від англ. tween-deck. 1. Міжпалубний простір на торговому судні з двома або більше палубами. 2. Карткова гра.

Преферáнс (назва гри в карти) – запозичення із фр.; фр. *preference* походить від дієслова *preferer* «надавати перевагу», що походить із лат. *preferred* – «носити попереду, висувати вперед; надавати перевагу».

Преферáнс, чол. Назва гри в карти.

Штос (із англ.)

1. Старовинна азартна картярська гра.
2. *спорт*. Один із прийомів у фехтуванні.

Брати участь у штосі – рішуче натискати на кого-небудь, змушуючи діяти;

- Здається, треба порахувати нитки. Щоб не втратити *симетрію* візерунку.

Симетрія – запозичення із західноєвропейських мов, які зі свого боку походять від лат. і гр. «правильна пропорція».

Симетрія, жін. Розмірне, пропорційне розміщення частин якогось цілого щодо центру, середини;

- Які дивні *фантазії* лізуть їй [Анні] у голову... [1, с. 7].

Фанта́зія – запозичене з лат.; *phantasia* – «уява, ідея, думка; видимість, ілюзія».

Фанта́зія, жін.

1. Творча уява.
 2. Витвір уявлення; мрія.
 3. Нічим не обґрунтована думка, вигадка.
 4. Дивний учинок; примха, химера.
 5. Музичний твір (інструментальний або вокальний) вільної форми, виконуваний переважно експромтом; імпровізація.
 6. Літературний твір казкового, незвичайного змісту;
- Їй тільки якось дивно тьохнуло серце, коли почула припущення тітки про те, що він, мабуть, живе у *сепарації* з дружиною [1, с. 10].

Сепара́ція – запозичення з нім.; *separator* походить від пізньолатинського «відокремлювач», пов'язаного з лат. *separo* «відокремлюю, розділяю».

Сепара́ція, жін.

1. *техн.* Відокремлення однієї речовини від іншої, виділення однієї речовини зі складу іншої.

2. *політ.* Відособлення, відокремлення від певної держави частини території, заселеною національною меншістю;

- Іноді саме такі гарненькі дівчатка надто рано потрапляють у *пікантні* історії [1, с. 11].

Піка́нтний – запозичення із фр.: «гострий на смак, пряний; який викликає гострий інтерес; спокусливий».

Піка́нтний:

1. Гострий на смак, пряний (про соус, підливу тощо).

2. *перен.* Який викликає гострий інтерес, зацікавленість.

3. Не зовсім пристойний.

4. Який своїм привабливим виглядом викликає хтивість; звабливий;

- Принаймні в ній [поведінці] є хоч якась *логіка*.

Логі́ка – запозичення із гр., можливо, через посередництво нім. та лат.

Логі́ка, жін.

1. Наука про закони та форми мислення.

2. Внутрішня закономірність

3. Сукупність чийх-небудь поглядів, хід міркувань, умовиводів;

- Ще не є жінкою, але вже почувається здатною на *авантюру* [1, с. 14].

Авантю́ра – запозичення із фр. двома шляхами: через польську й російську; фр. *aventure* походить від *adventura* – «те, що має відбутися», пов'язане з лат. *adventire* – «відбутися, траплятися».

Авантю́ра, ж. 1. Ризикований, непевний захід, дія, сумнівна щодо чесності справа, розрахована на випадковий успіх. 2. *заст.* Пригода, любовні авантюри. 3. *перен.* Шахрайство, злочинна дія;

- Написавши листа, Анна відклала перо, відсунула *каламар* [1, с. 24].

Калама́р – «чорнильниця, пляшечка», через посередництво польської мови запозичене з лат.

Кала́м, чол. Паличка, яку здавна на Сході використовували замість пера для письма;

- Вона тугіше зашнурувала *корсет* і, накинувши на плечі кожушок, вийшла на кухню [1, с. 26].

Корсе́т – «широкий пояс під сукнею; твердий бандаж; жіноча безрукавка»; запозичення із фр. через російське й польське посередництво.

Корсе́т, чол.

1. Широкий, пружний пояс, який носять під сукнею для стягування талії, надання струнності фігурі.

2. Деталь сукні, яка щільно прилягає до тіла, підкреслюючи жіночність форм.

3. Твердий лікувальний бандаж для верхньої частини тулуба;

- Здається, її [Аннине] пояснення не викликає в Адама *ентузіазму*.

Ентузіа́зм – запозичення з нім.; походить від гр. «божественне натхнення, захоплення».

Ентузіа́зм, чол. Сильний запал, захоплення, душевне піднесення;

- Заскочена *іронією* його слів, Анна ображено закусил губи. І це все? [1, с. 28].

Іро́нія – запозичення із західноєвропейських мов; нім. *Ironie* – «іронія, глузування», фр. *ironie*, англ. *irony* – походять із лат.

Іро́нія, жін.

1. Прихована насмішка; глузування, кепкування, глум.

2. Стилiстичний засiб, коли слову або зворотовi надається протилежне значення з метою глузування;

- Та не просунулася ані на *дюйм*... [1, с. 2].

Дюйм – запозичення з голландської мови, очевидно, через російську.

Дюйм, чол. Давня міра довжини, що дорівнює 2,54 см (1/2 фута);

- З такими руками й не підступишся до *фортепіано*... [1, с. 3].

Фортепіано – запозичення з іт.; forte – «гучний, сильний» і piano – «тихий, тихо».

Фортепіано, сер. Струнний, ударно-клавiшний музичний iнструмент, сучасними рiзновидами якого є рояль і піаніно;

- На щастя, пообідали вони доволі швидко, а коли *фіакр* зупинився біля кам'яниці на Краківській вулиці, Анна спочатку зітхнула з полегшенням [1, с. 34].

Фіакр – запозичення із фр. «легкий найманий екіпаж у містах Західної Європи»; дістало назву від готелю Св. Фіакра у Парижі, перед яким ці екіпажі мали стоянку у XVII столітті.

Фіакр, чол. Карета;

- Усім своїм поведженням ця пані дуже виразно демонструє, якої невисокої вона думки про небажану *візитерку*... [1, с. 38].

Візит – укр. *візита* і російське заст. *визита* – через польське посередництво, запозичено із фр. через лат. посередництво.

Візитёр – той, хто робить візит, відвідує кого-небудь. *Візитёрка*, жін.;

- «Забула, як він надумав віддати тебе заміж за *компаньйона*, якому заборгував суму грошей?» [1, с. 39].

Компаньйон – від слова «компанія», «товариство», «кумпанство», через польське посередництво запозичено з іт.

Компаньйон, чол. 1. Товариш, співучасник чого-небудь. 2. Член торговельної або промислової компанії;

- «Знаєш, не все так однозначно і цинічно, як виглядає на перший погляд. Є певні *нюанси*...» [1, с. 39].

Ню́анс – запозичення із фр.; фр. *nuance* «відтінок» пов'язане з *nuer* «відтіняти».

Ню́анс, чол., книжн. Тонке розрізнення в чому-небудь; ледве помітний відтінок;

- Подивися, *піроп* пасує тобі за кольором [1, с. 41].

Піро́п, у, чол. Дорогоцінний камінь червоного кольору; різновид гранату (із гр.);

- Спочатку нічого надзвичайного – привітання, декілька загальних фраз, а потім *дисонансом* до того, що Адам зазвичай їй пише, ледь не докір... [1, с. 46].

Дисо́нанс – запозичене із фр.; фр. *dissonance* походить із пізньолатинської.

Дисо́нанс, чол.

1. Негармонійне, неузгоджене роз'єднання звуків.
2. У віршуванні – неповна рима.
3. *перен.* Відсутність гармонії, належних пропорцій, рис у чому-небудь, розлад, невідповідність суперечностей у чому-небудь;

- Уже, виходячи з кімнати, Анна ще раз зазирнула в *ридикюль*. Гроші, дзеркальце, голка з ниткою, декілька шпильок, носовичків, гребінець [1, с. 50].

Ридикю́ль – запозичення із фр.; фр. *ridicule* «жіноча сумка» походить від лат. *reticulum* «корзинка, кошик»; у фр. мові зазнало зближення із прикметником *ridicule* «смішний».

Ридикю́ль, чол. *заст.* Жіноча сумочка;

- Здається, попри зовнішню схожість, вони з Адамом мають щось спільне в характерах. Зараз сипатимуть *сарказмами* [1, с. 67].

Сарка́зм – запозичення із фр., де «*sarcasme*» сходить до гр. «*sarkasmos*» – буквально «розривати плоть».

Сарка́зм, чол.

1. Злісна, уїдлива, їдка іронія.

2. *перен.* Уїдливі, злісно-глузливі зауваження;
- От тільки усмішка в неї [Анни] вийшла якась жалюгідна. Не усмішка, а радше невдала *імітація* [1, с. 68].

Імітація – запозичення з лат. *imitation* – «наслідування».

Імітація, жін.

1. Уміле відтворення, наслідування кого-, чого-небудь шляхом точного повторення.
2. Підроблення чого-небудь, а також виріб, що є такою підробкою.
3. Спосіб маскуваня, здійснюваний за допомогою імітаційних засобів;

- Злякано глянувши на Анелю, Анна хотіла вибігти з кімнати, проте її погляд випадково зупинився на ляльці, яку Люцина забула на *канані*.

Канана – через посередництво польської мови запозичено із фр.

Канана, жін. Те саме, що диван. Рід великих м'яких меблів для сидіння та лежання.

Відзначимо, що представлені за допомогою використання тлумачного, етимологічного та словника іншомовних слів приклади доводять, що деякі запозичені слова зокрема є й застарілими.

3.3 Фразеологізми

Фразеологія (від гр. *phrasis* «вираз» і *logos* «наука»):

- 1) сукупність фразеологізмів певної мови;
- 2) розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови.

Предметом фразеології є усталені вирази та їх ознаки [3, с. 241].

Фразеологізми характеризуються цілісністю значення, непроникністю, відтворюваністю, стійкістю. Ці ознаки зближують фразеологічні одиниці (далі – ФО) зі словом. Більшість усталених виразів еквівалентна окремому слову:

- *мірятися силами* – *змагатися*;
- *з місця в кар'єр* – *не роздумуючи*;

- *як місяць у небі – один;*
- *грошовий (золотий) мішок – капітал, багатство;*
- *свояк з лівої щоки – нерідна людина, чужа людина.*

На відміну від вільних словосполучень, де кожне повнозначне слово є окремим членом речення, стійкі вирази виступають єдиним членом речення.

ФО – відтворювана одиниця мови із двох або більше слів, цілісна за значенням та усталена за складом і структурою. ФО притаманна образність. Раніше всі усталені вирази називали вільними словосполученнями. Останні, потрапляючи в інший, не характерний для них контекст, набувають переносного значення (порівняймо: *грати першу скрипку в симфонічному оркестрі* і *грати першу скрипку у раді директорів*). Перетворенню вільних словосполучень на усталені вирази сприяє частота їх уживання в певні періоди (*холодна війна, празька весна*).

Іншим фактором виникнення ФО є запозичення з інших мов: *синя панчоха* (англ. *blue stocking*), *час – гроші* (англ. *time is money*), *бути чи не бути* (англ. *to be or not to be*).

Кожна мова має свою оригінальну фразеологію, пов'язану зі звичаями та культурою народу. Національна своєрідність усталених висловів у тому, що в них зафіксовано реалії життя етносу, його історію: *дістати гарбуза, язик до Києва доведе, наче набігла татарська орда, висипався хміль із міха* тощо.

Класифікація усталених виразів:

1) фразеологічні зрощення (неподільні одиниці): *точити ляс* – вести пусті розмови; *пекти раків* – червоніти від сорому; *збити з пантелику* – дезорієнтувати;

2) фразеологічні єдності (неподільні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їх компонентів): *тримати камінь за пазухою* – приховувати ненависть до кого-небудь, готувати помсту; *зробити з мухи слона* – перебільшити щось; *плисти за течією* – підкорятися обставинам, не пручатися;

3) фразеологічні сполучення (звороти, в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із елементів має зв'язане значення): *досада бере, брати участь*.

Мовознавці виділяють ще один тип ФО – фразеологічні вирази. До них належать приказки, прислів'я, афоризми відомих діячів культури, науки:

- *Гроші не пахнуть* (Веспасіан);
- *Добрими намірами вимощене пекло* (С. Джонсон);
- *Іду на Ви* (князь Святослав Ігорович – ультиматум про оголошення війни);
- *І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь* (Т. Г. Шевченко);
- *Лиш боротись – значить жити* (І. Я. Франко).

Українські поети та письменники, створюючи колорит багатолікого образу минулого (в нашому дослідженні – це середина ХІХ століття, Львів), зображують історичні обставини та історичних осіб, удаючись до відповідних лексичних одиниць, фразеологізмів.

У романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» фразеологізми виступають засобом художньої виразності. Фразеологізми з компонентами «доля», «світ», «людина» та ін. роблять персонажів упізнаваними та близькими читачеві:

- Хіба можна втекти від чоловіка, якого любиш понад життя? У душі, у серці так багато кохання, а вона тікає. Наївна. *Від долі*, як і від себе, *не втечеш* [1, с. 33].

Від долі не втечеш.

Кожному доля ще від колиски визначає, що неодмінно має статися. Від долі не втечеш – буде те, що кому судилося. Українські приказки-синоніми цього фразеологізму:

- *що має бути, того не минути*;
- *що Бог дасть, те і в вікно подасть*;
- *від лихої долі не сховаєшся*;
- *долі не минути*;

- На Катерини мами не стало, із її смертю *розбився на дрібні скалки* звичайний *світ* та уявлення про нього [1, с. 3].

Світ розбився на дрібні скалки. Синонім цього фразеологізму – *в пух і прах* зі словами *розбивати, розбити*. Значення – «вщент, остаточно, зовсім» [43, с. 147];

- Має пекарню та незлий прибуток від неї, а поводить ся так, ніби вони тут *заледве кінці з кінцями зводять* [1, с. 2].

Кінці з кінцями не сходяться / не зійшлися.

Важко справлятися з труднощами, нестатками, не вистачає коштів [42, с. 295];

- Навіть дівчата-однолітки неохоче приймають її до свого товариства, а що казати про старших дівчат – ті взагалі *не мають її за людину* [1, с. 2].

Не мати за людину – не поважати, не рахуватися з кимось;

- І *гори воно все ясним полум'ям*. Здається, любить Адама так сильно, що не годна поєднати своє життя з жодним іншим чоловіком [1, с. 20]

Гори воно все ясним вогнем (полум'ям, огнем).

Уживається для вираження незадоволення із приводу чого-небудь, побажання зла комусь;

- Зрозумівши, що *загнала себе в глухий кут*, Анна повільно попленталася вздовж вулиці [1, с. 23].

Загнати (завести) / загняти (заводити) в (тісний, глухий) кут.

1. кого. Поставити кого-небудь у скрутне становище.

2. що. Загальмувати загальний розвиток чого-небудь [43, с. 84];

- Хіба тепер її репутація бездоганна? Анну аж у *жар* кинуло. Усе, що сталося щойно, раптом постало перед нею в іншому світлі [1, с. 23];

Кидати (кинути) то в жар, то в холод.

Викликати хвилювання, збудження. Синонім: *кидати в холодний піт*. [43, с. 51];

- Її поведінка заперечує слова, а зараз вона просто намагається зберегти *гарну міну при поганій грі* [1, с. 28].

Добра міна при поганій грі.

Приховування незадоволення, страху й т. ін. за зовнішнім спокоєм і веселим настроєм; маскування [43, с. 100];

- Раптом, як *грім серед ясного неба*, десь у сінях гримнули двері, і Анна злякано смикнулася [1, с. 28].

Як грім серед ясного неба, зі словами звалитися, приголомшити і т. ін.

Несподівано, раптово, зненацька. Синоніми: як *біда на голову*, як *сніг на голову* [43, с. 37];

- Відчуваючи, як у неї починають палати щоки, Анна промовчала. Щось приблизно таке вона сподівалася почути, проте думала, що здатна вислухати це більш-менш спокійно, натомість *ладна була провалитися крізь землю* від сором [1, с. 70].

Ладний провалитися крізь землю.

У когось виникає бажання швидше зникнути (через сором, ніяковість) [43, с. 56];

- Здається, всі вони – Адам, Тереза, її вуйко, навіть Анеля – чудово порозумілися одне з одним, лише вона *стала слухняною лялькою в чужій грі* [1, с. 72].

Бути лялькою у чужій грі – бути засобом маніпуляцій; не мати своєї думки; не мати змоги впливати на обставини, пручатися;

- Щоб вона колись таке виробляла – та нізащо. Хоча... якось пізно про таке думати. Так гарно *побавилася з вогнем*, що й сама незчулася, як спалила за собою усі мости.

Спалити за собою мости.

Рішуче порвати з ким-, чим-небудь, зробити неможливим повернення до когось, чогось [43, с. 100].

Спалити мости (кораблі). Із давніх-давен «спалити» вживали тільки у прямому значенні. Щоб не дати ворогові у скрутну хвилину скористатися

відступом та ускладнити йому погоню, переможені часто спалювали за собою кораблі й мости;

- Відчуваючи, що втрачає терпіння, Адам міцно притиснув її [Анну] плечима до стіни. «Можеш ти хоч хвилю постояти спокійно? *Що за дідько тобою товче?*»

Що за дідько тобою товче? Синонім: як (мов, ніби) лихий (рідше нечистий, біс) попутав.

Сталося з ким-небудь щось неприємне, небажане; не пощастило комусь [43, с. 338].

Персонажі зображені живими людьми, які «провалюються крізь землю», «заганяють себе в глухий кут», «спалюють мости», «зберігають хорошу міну при поганій грі», й завдяки використанню фразеологізмів образи вимальовано більш точно та експресивно.

Висновки до розділу 3

У тексті досліджуваного роману нами зафіксовано численні слововживання діалектизмів, застарілої лексики, слів іншомовного походження, фразеологізмів.

Діалектизми та застарілі слова у творі мають чітке стилістичне навантаження, відтворюючи місцеву атмосферу, характеризуючи представників різних суспільних верств. Діалектні одиниці репрезентують колорит території галицьких земель, що в минулому перебували у складі іншої держави – Австро-Угорщини.

Н. Гурницька вдало застосовує запозичену лексику, показуючи читачеві, що Львів середини XIX століття є європейським містом із високорозвиненою культурою. Мовлення львів'ян не замикається в межах рідної мови, а послуговується словами західноукраїнських земель: німецькими, польськими, зі свого боку запозиченими з латинської та давньогрецької.

Фразеологізми – це завжди яскраві, образні вирази, експресивний засіб мови. Деякі чуттєві переживання, дії або їх наслідки можна передати саме через фразеологічні одиниці. При введенні у текст фразеологізм стає лаконічним і змістовним. Письменниця вміло використала цей засіб у процесі написання роману «Мелодія кави у тональності кардамону».

ВИСНОВКИ

Мова завжди зазнає змін у просторі й часі. Найбільш рухливим із-поміж інших структурних рівнів мови є лексичний, оскільки словниковий склад постійно змінюється.

Одним із важливих аспектів дослідження тексту є всебічний аналіз його лексико-семантичних параметрів, характеристика функціонування лексичних одиниць у ньому.

Проаналізований нами матеріал дає можливість дійти висновків, що ЛСП має ієрархічну систему й складається з різних ЛСТ, які мають мікросистеми. Використання певних ЛСП визначає мовні та культурно-національні особливості стилю письменника. Лексичний склад роману «Мелодія кави у тональності кардамону» відображає специфіку сприйняття світу авторкою. Користуючись загальнонародною мовою сучасності, Н. Гурницька підбирала й комбінувала різноманітні групи лексики українського народу, змальовуючи цілісну мовну картину того часу, а саме середини XIX століття.

У творі використано синонімічні та антонімічні пари лексем, які характеризують цінності персонажів, демонструють їхні смаки, настрої, почуття, деталізують побут тощо.

Синоніми функціують як активні механізми лексичної організації оповіді, є компонентом розбудови сюжету. Синоніми відіграють роль елементів деталізації, уточнення, якщо мовиться про зовнішні умови життя героїв, сприяють посиленню передачі характерів і різнобічному розумінню образів, а також більш об'ємному баченню описуваних подій.

Особливе навантаження у тексті отримують антоніми, які розкривають суперечливість образів головних героїв через контраст у передачі внутрішнього стану персонажів, їхніх думок і почуттів, у описах природи, співзвучної із відчуттями й переживаннями героїв. Антоніми створюють ефект контрасту, необхідний для зображення драматизму забореного

кохання. Поряд із синонімами й антонімами вживані гіперо-гіпоніми, що лексично збагачують та урізноманітнюють текст.

Діалектизми надають тексту місцевого колориту, переносять читача до Галичини XIX століття й дають змогу насолодитися оригінальним мовленням. Використання застарілих слів у тексті також виправдано, оскільки сприяє історичній достовірності оповіді. Крім того, діалектизми й застарілі слова стилістично увиразнюють текст.

Іншомовну лексику (запозичення з польської, німецької, французької тощо) вжито в романі як складник мовлення, що відбиває тогочасну західноукраїнську мовну традицію.

Одним із засобів художньої виразності у тексті виступають фразеологізми, завдяки влучному використанню яких образи вимальовано більш точно й експресивно.

Отже, усі компоненти лексико-семантичного поля досліджуваного роману широко представлені й підпорядковуються основному завданню тексту – образно відтворити авторський задум. Семантика зображально-виражальних засобів розкривається з урахуванням контексту. Експресивність та емотивність контексту посилюється завдяки вміщенню цих засобів, у чому полягає взаємодія лексико-семантичних одиниць і контексту, яка творить стилістично довершений текст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Покровский М. М. Семасиологические исследования в области других языков. Москва : Ком. Книга, 2006. 128 с.
2. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: учеб. пособие. Москва : Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
4. Селіванова О. М. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века. Актуальные проблемы современной лингвистики: учеб. пособие. Москва : Флинта: Наука, 2006. С. 46–59.
6. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва : Изд-во МГУ имени М. В. Ломоносова, 1996. 245 с.
7. Кузнецов А. М. Структурно-семантические параметры в лексике (на материале английского языка). А. М. Кузнецов. Москва : Наука, 1980. 160 с.
8. Безкоровайная Г. Т. Семантические поля как способ систематизации лексических единиц: попытка обобщения основных пояснений теории поля. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 1. С. 172–180.
9. Кузнецов А. М. От компонентного анализа к компонентному синтезу. Москва : Наука, 1986. 126 с.
10. Караулов Ю. Н. Частотный словарь семантических множителей русского языка. Москва : Наука, 1983. 207 с.
11. Кезина С. В. Семантическое поле как система. *Филологические науки*. 2004. № 4. С. 79–86.
12. Васильев Л. М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 5. С. 105–113.

13. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. Труды по языкознанию. Москва, 1977. С. 31–273.
14. Бодуэн де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию. Т. 2. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 391 с.
15. Серебренников Б. А. Общее языкознание. Москва : Наука, 1973. 319 с.
16. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд., испр. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
17. Гайсина Р. М. Сопоставительное описание лексических полей (на материале разносистемных языков): учеб. пособие. Уфа : Башк. ун-т, 1990. 67 с.
18. Воротникова И. Г. Функционально-семантическое поле начинательности в немецком языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.17. Донецк, 2000. 229 с.
19. Бондар І. О. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові: функціонально-ономасіологічний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Одеса, 1998. 369 с.
20. Кузнецова А. И. Понятие семантической системы языка и методы ее исследования. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1963. 60 с.
21. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж, 1985. С. 38–39.
22. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко Ю. С., Кійко С, В, Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. Чернівці : Рута, 2000. 136 с.
23. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике. Москва, 1974. 255 с.
24. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. Езиковедски изследовання в чест на академик Стефан Младенов. София, 1957. С. 523–538.
25. Кузнецова Э. В. Метод ступенчатой идентификации в описании лексико-семантических групп слов. Уч. зап. Тартуского ун-та.

- Проблемы моделирования языка*. Тарту, 1969. Вып. 228. № 3. Ч. 2. С. 85–92.
26. Кирьян А. Д. Градация как способ организации ЛСГ: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1981.
27. Шипицына Г. М. Сущность категории «лексико-семантическая группа» и методика выделения лексико-семантических групп имен прилагательных. *Проблемы изучения слова*. Свердловск, 1975. Сб. 226. Вып. 1. С. 14–35.
28. Межжерина А. В. Структурная организация лексико-семантической группы прилагательных с базовым значением «вежливый». *Вестник Киевского ун-та. Сер. «Методика обучения студентов-иностранцев»*. 1987. № 11. С. 76–79.
29. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы: На материале лексики английского языка. Москва, 2020. 288 с.
30. Караванський С. Пошук українського слова або боротьба за національне «Я». Київ : ВД «Академія», 2001. 240 с.
31. Тараненко К. В. Прагматичний потенціал антонімії української мови: монографія. Дніпро : УМСФ, 2017. 152 с.
32. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Умань, 2002. 218 с.
33. Калашник В. С. Словник фразеологічних антонімів української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. – Київ : Довіра, 2001. 284 с. (Словники України).
34. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. Словник синонімів української мови: в 2 т. Словники України. Київ : Наук. думка. 2006.
35. Вихованець І. Р. Таїна слова. Київ : Рад. школа, 1990. 282 с.
36. Словник української мови: в 11 томах. 1970–1980.
37. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів : Інститут українознавства

- ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009 (серія «Діалектологічна скриня»). 672 с.
38. Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ : ІФОЦППК, 2016. 176 с.
39. Библик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за редакцією С. Я. Ермоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
40. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 336 с.
41. Болдирєв Р. В., Коломієць В. Т., Критенко А. П., Мельничук О. С., Півторак Г. П. Пономарів О. Д., Скляренко В. Г. Етимологічний словник української мови. Серія «Словники України» в 7-ми томах. 1994–2006.
42. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Дятчук В. В., Неровня Н. М., Федоренко Т. О. Словник фразеологізмів української мови. Київ : Наук. думка, 1995. 789 с.
43. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. 2-е вид. Київ : Довіра, 2006. 477 с. (Словники України).
44. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів: Близько 6000 слів. Вид. 3-є, випр. і доп. Київ : Довіра, 2005. 445 с. (Словники України).
45. Meyer C. F. Introducing English Linguistics. Cambridge : University press, 2009. 270 p.

СПИСОК ЦИТОВАНИХ ТВОРІВ

1. Гурницька Н. Мелодія кави у тональності кардамону. 2013. 101 с. URL:
<https://online-knigi.com/page/210845>

